

EE33

CHANDLER

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક C-C-33 વર્ગિક.

પુસ્તકનું નામ રેશિયાનો ઉપ: 31

વિષય નં: ૨૫૨૭ ૪૨

(એશિયાટીક લીગની સહાય માટે)

એશિયાનો ઉષ્કાલ.

મૂળ લેખક
મહાશય પૌલ રિશાર.

ભાષાન્તર કર્તા
જગજીવન હરિકૃષ્ણ વ્યાસ. બી. એ.
વાંકીઆ. અમરેલી થઈ, કાઠીઆવાડ.

(૩૬ મી રાષ્ટ્રીય મહાસભાના મહાશય પૌલ રિશારના
વ્યાખ્યાન સાથે.)

સંવત ૧૯૭૮.

સને ૧૯૨૨

આવૃત્તિ ૧ લી.

પ્રત ૧૧૦૦.

કિ. ૧-૪-૩૦

પ્રકાશક

જગજીવન હરિકૃષ્ણ વ્યાસ.

સુ. વાંકીઆ. અમરેલી થઈ.

વિદ્યાપીઠ

કાઠીઆવાડ.

(સર્વ પ્રકાશકને સ્વાધીન છે.)

મળવાનું ટેકાણું:— ગુજરાત હાઈકોર્ટ-સામે
નંબર : ૨૪૯૭ થર

જગજીવન હરિકૃષ્ણ વ્યાસ.

C/o. મગનભાઈ બેચરભાઈ પટેલ.

આશાપુરીના ખાંચો. ઢાળની પોળ.

અમદાવાદ.

અથ ૧.

રા. રા. લાલશંકર જીવરાજ જોશી

દેશાઈની પોળ ઘર નં. ૩૩૮૪. ખાડીઆ.

અમદાવાદ.

ધી યુનિયન પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ કંપની લીમીટેડમાં શા. મોહનલાલે
ચીમનલાલે બાપ્તું. કાલુપુર ટંકશાળ-અમદાવાદ.

એશિયાનો ઉપઃકાલ.

પ્રથમ વિભાગ.

મૂળ લેખકની સૂચના.

આ વ્યાખ્યાનો પ્રથમ જાપાનમાં આપવામાં આવ્યાં હતાં, અને તેનો મારી ફ્રેન્ચ ભાષામાંથી જાપાની ભાષામાં તરજુમો કરવામાં આવ્યો હતો.

ફ્રેન્ચમાંથી તેનું અંગ્રેજીમાં ભાષાન્તર કરવાને માટે મારા મહાન બંધુ શ્રી અરવિન્દ દોષનો હું અત્યંત આભારી છું.

પોન્ડિચરિ

અક્ટોબર, ૧૯૨૦.

પૌલ રિશાર

કવિવર રવિન્દ્રનાથ ટાગોરનો—

‘મહાશય પૌલ રિશાર’ ઉપર અભિપ્રાય:—

જગતમાં શાન્તિયુગના સંસ્થાપન માટે રાજનીતિજ્ઞોએ
રચી કાઢેલ મહાન સંકલનાઓ વાંચી સંસ્કૃતિના વધારે ઉચ્ચ
યુગ માટે બંધાએલી મારી આશા, જ્યારે હું મહાશય પૌલ-
રિશારને જાપાનમાં મળ્યો ત્યારે વધારે દૃઢીભુત થઈ.....
જ્યારે વિનાશનાં પ્રચંડ બળો પોતાનો ક્રોધાગ્નિ ભડભડ સળ-
ગાવી રહ્યાં હતાં ત્યારે હું આ અપ્રસિદ્ધ અને એકાન્તસેવી
ક્રેંચ પુરુષને મળ્યો; ઉગતી ઉષાનાં કિરણોથી તેનું મુખ અળકી
ઉડ્યું હતું, નવજીવનના સંદેશથી તેનો સ્વર અણુઅણુ રહ્યો
હતો; અને મને ખાત્રી થઈ કે ઉજ્જવલ ભવિષ્ય આવી પહોં-
ચેલ છે, પછી ભલે તે રાજ્યકાર્યદક્ષ પુરુષોના પંચાંગમાં
નોંધાયેલું ન હો.

મહાશય પાલશિશાર.

श्री स्वामि नारायण.

અર્પણ પત્રિકા.

ब्रह्मार्पणं ब्रह्म हविर्ब्रह्माग्नौ ब्रह्मणा हुतम् ।

ब्रह्मैव तेन गन्तव्यं ब्रह्मकर्म समाधिना ॥

શ્રી સ્વામીનારાયણે ઉર્ધ્વે સહજનનંદજી મહારાજનો જન્મ કોશળ
દેશમાં છપૈયા ગામે સંવત્ ૧૮૬૭ ના રામ નવ-
મંદિરાવતાર. માને દિવસ થયેલો. તેઓશ્રીના અનુયાયીઓ
ખાસ કરીને ગુજરાત, કાઠીઆવાડ અને કચ્છમાં
લગભગ પ્રત્યેક ગામે છે. આ વિભાગોનાં લાખો મનુષ્યોનાં પ્રભુમય
જીવન ઘડવામાં શ્રી સ્વામીનારાયણે જેટલો ભાવ ભજવ્યો છે તેટલો
ભાગ્યે જ કોઈએ ભજવ્યો હશે. તેઓશ્રીના આવિર્ભાવ વખતે કાઠી-
આવાડ અને ગુજરાતમાં ભયંકર અંધાધુંધી ચાલી રહી હતી;
તેને નહોતી અટકાવી શક્તી કોઈ દેશી રાજ્યની સત્તા કે સ્થપાતી
હિંદીય સદતનત. પ્રભુમય જીવનથી મનુષ્યો વિમુખ થતા જતા હતા.
તે વખતે તેમણે મનુષ્ય જીવનને જે સન્માર્ગ બતાવ્યો તેનો આભાર
આપણે નથી ભૂલી શકતા. તેઓશ્રીના અનુયાયીઓ તેમને કૃષ્ણના
એક અવતાર તરીકે માને છે. અને એ સંપ્રદાયમાં તેમના આવિર્ભાવ
માટે જે વાત પ્રચલિત છે તેને માટે તેઓશ્રીનાં ‘વચનામૃત’ રૂપે
પ્રસિદ્ધ થયેલા ગ્રંથ તરફ અમે વાચક વર્ગનું લક્ષ ખેંચીએ છીએ.
તેઓશ્રી મહાન્ યોગેશ્વર હતા.

તે વૈષ્ણવ સંપ્રદાયનો એક સુંદર અને સંસ્કૃત વિભાગ છે. તેનું
મત તે શ્રી રામાનુજચાર્યનું વિશિષ્ટાદ્વૈત મત

સંપ્રદાય.

છે. તેમનો એકાંતિકધર્મ એ ધર્મ, જ્ઞાન અને વૈરાગ્યે યુક્ત ભક્તિમાં સમાપ્ત જાય છે. શ્રીમદ્ ભાગવત પુરાણમાં પંચમ સ્કંધ અને દશમ સ્કંધ, સ્કંદપુરાણમાં વાસુદેવ મહાત્મ્ય, મહાભારતમાં ભગવદ્ગીતા, વિદુરનીતિ અને વિષ્ણુ સહસ્ર નામ, અને ધર્મશાસ્ત્રમાં યાજુર્વલ્ક્ય સ્મૃતિ તેમને વિશેષ પ્રિય હતાં. અહિંસા અને બ્રહ્મચર્ય ઉપર તેમનો અત્યંત આગ્રહ છે. પુરુષ અને સ્ત્રીઓનાં જુદાં જુદાં મંદિરો છે, અને તેઓશ્રીના અનુયાયીઓ 'સત્સંગી' એ નામથી ઓળખાય છે. તેઓશ્રીની 'શિક્ષાપત્રીકા' એ નાનકડું પણ સુંદર પુસ્તક છે. પ્રખ્યાત યુરોપીઅન લેખક વીલીઅમ મોનીઅરે તેનું અંગ્રેજીમાં ભાષાન્તર કર્યું છે. તેમનાં ઉપદેશાર્થે નિકળતાં સંત મંડલો જુદાના સમયના સાધુ અને સાધ્વીઓનાં જીવન આપણી દૃષ્ટિ સન્મુખ ખડાં કરે છે.

ધોળે દિવસે ખુનરેજી ચલાવી ધરખાર હુંટનારા કાઠીઓને, અને તે વખત અત્યંત સત્તાધારી ગાયકવાડ સરકારના ખજાનને પણ જેની શેઠ પડે તેવા ગુજરાતના જોખનપગી જેવા હુંટારાઓને પણ સ્વામીનારામજી પ્રભુમય જીવન ગાળતા કરી મૂક્યા. વિધવાશ્રમો ખોલવાનું કાર્ય સ્વામીનારામજીજ શરૂ કર્યું, અને હજુ પણ ઘણી વિધવાઓ સાધ્વીજીવન ગાળતી ઉપદેશિકા તરીકે કાર્ય કરે છે. અત્યારની હિંદુ મુસલમાન એકતાની સૂક્ષ્મ સરખાત તેમજી કરેલી અને કેટલાક મુસલમાનો તેના અનુયાયી થયા છે. અંત્યજ્નેદ્ધારનું કાર્ય પણ તેમજી જ શરૂ કર્યું; અને તેઓશ્રીના આશ્રીત સેંકડો અંત્યજ્ને કેટલાક બ્રાહ્મણોથી પણ પવિત્ર જીવન ગાળતા અભારે આપણે જોઈએ છીએ. વિદ્યાપ્ર-

ચારને માટે તેમનો અત્યંત આગ્રહ હતો. ગુજરાતી સાહિત્યની તેના સંત પુરૂષોએ અદ્ભુત સેવા બજાવી છે. ધર્મ સંસ્થાપન વખતે તેઓ-શ્રીના કેટલાક સંતો અને અનુયાયીઓએ જે સુંદર સત્યાગ્રહ કરેલા તે બાળવાથી હાલના આપણા ભારતીય સત્યાગ્રહમાં ખસુસ અત્યુત્તમ શ્રદ્ધા અને ભક્તિ ઉત્પન્ન થાય.

એ પુરૂષોત્તમના વિષે હું અદ્ય પ્રાણી શું કહી શકું ? જેમણે મારા જીવનને સન્માર્ગે-પુરૂષોત્તમનારાયણના અને અક્ષરના રહસ્ય તરફ-પ્રેર્યો તેમને આ માફ નાનકડું પુસ્તક અર્પણ કરી કૃતાર્થ થાઉં છું. અને ઇચ્છું કે ઉજ્જવલ ‘આવતી કાલ’ રચનામાં પુરૂષોત્તમનારાયણ જગતને સહાયભુત થાઓ.

વાંકીઆ અમરેલી થઇ
કાઠીઆવાડ
વસંતપંચમી સં. ૧૯૭૮

લી.
જગજીવન હરિકૃષ્ણ વ્યાસ.

પ્રસ્તાવના.

નવજીવનના વાચક વર્ગથી ‘આવતી કાલનો પુરુષ’ અને ‘મહાશય પૉલ રિશાર’ અંગ્રજીના ન જ હોય. આ પુસ્તક પ્રખ્યાત સંત પૉલ રિશારના ‘The Dawn over Asia’ એ પુસ્તકનું ભાષાન્તર છે. તેમાં સંત પૉલ રિશારે જાપાનનાં વિદ્વાન મંડલો સામક્ષ આપેલાં વ્યાખ્યાનોનો સમૂહ છે. જાપાની ભાષામાં તેમજ મહાન તત્ત્વજ્ઞાની અરવિન્દઘોષના હાથથી અંગ્રેજીમાં પણ તેના તરજુમા થયાછે. આ ઉપરથીજ પુસ્તકની અગત્ય રહેજે સમજી શકાય તેમ છે. લેખકની ભાવના જાતીય સમાનતા, એશિયાની જાગૃતિ-મુક્તિ-ઐક્ય અને સંસ્કૃતિમાં રહી છે, અને આવી રીતે માનવ જાતને મહત્વની બાબતોની સાધનાથી ‘આદર્શ પુરુષ’ રચવામાં પ્રગતિરૂપ છે. મહાન યોગી અરવિન્દ ઘોષને આવતી કાલના, એશિયાના અને જગતના ઉદ્ધારક તરીકે મહાશય પૉલ રિશાર જાહેર કરે છે. ગુજરાતી પ્રજા વર્ગના લાભમાટે મહાશય પૉલ રિશારના કહેવાથી આ પુસ્તકનું ગુજરાતીમાં ભાષાન્તર કરવામાં આવ્યું છે. અને પ્રત્યેક ગુજરાતી બંધુએ જરૂર આ પુસ્તક ભારતની વર્તમાન પરિસ્થિતિમાં વાંચવાની જરૂર છે એમ અમને જણાયું છે.

આવકનો કેટલોક ભાગ ‘એશિયાટીક લીગ’ ની સહાયમાં જવાનો છે.

આ પુસ્તક પ્રગટ કરવામાં મારા મિત્ર શ. રા. મગનભાઈ બેચરભાઈ પટેલે જે આર્થિક સહાય આપી છે તેને માટે તેનો આભાર માનું છું. તેમજ પુદ્ધ સુધારવામાં ત્રાંજકલાલ સ્મારક ગ્રંથમાલાના મા-

લીક રા. રા. લાભશંકર જીવરાજે જે સહાય આપી છે તેને માટે તેનો
પણ આભારી છું.

ભાષાન્તરમાં જે કોઈ ત્રુટીઓ રહેલી હોય તો તેને માટે વાચક
વર્ગની ક્ષમા યાચું છું. માફ આ પ્રથમ કાર્ય છે. શુદ્ધિપત્ર તરફ વાચક
વર્ગનું ખાસ લક્ષ્ય ખેંચવામાં આવે છે.

વસંત પંચમી

સં. ૧૯૭૮

}

લી.
જગજીવન હરિકૃષ્ણ વ્યાસના
સવિનય વંદન.

અનુક્રમણિકા.

પ્રથમ વિભાગ.

	પૃષ્ઠ.
૧ એશિયાનું ઐક્ય.	૧
૨ એશિયાનું ભવિષ્ય.	૮
૩ જાપાનનો સંદેશ.	૧૫
૪ પ્રજાતંત્ર	૨૨
૫ આવતી કાલનો પુરુષ.	૩૭
૬ દેવપુત્રો-પેગંબરો.	૪૫
૭ અરવિન્દ શોષ.	૫૩
૮ પરિશિષ્ટ પહેલું— જાતીય સમાનતાનો વિશ્વસંત્ર.	૬૨
૯ પરિશિષ્ટ બીજું— એશિયાનું સ્તોત્ર.	૭૨

દ્વિતીય વિભાગ.

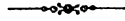
૧૦ ૩૬ મી રાષ્ટ્રીય મહાસભાના જ્ઞાનસત્રને અંગે ગુજરાત વિદ્યાપીઠમાં ' નવીન ભારત ' એ વિષય ઉપર આપેલું વ્યાખ્યાન...	૭૯
---	----

ચિત્રપરિચય.

પૃષ્ઠ.

૧ મહાશય પૌલ રિશાર	મુખ્ય પૃષ્ઠ.
૨ શ્રી સહજનંદ	અર્પણ પત્રિકા.
૩ શ્રીયુત્ અરવિન્દ શોષ...	૫૩
૪ મહાશય પૌલ રિશાર...	૭૮

શુદ્ધિપત્ર.

પૃષ્ઠ.	લીટી.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.
૧	૭	માટે,	માટે
૨	૮	યૂરોપની	યૂરોપની
૨	૯	એકલોજ	એકલોજ
૩	૧૦	સ્વાર્થ વૃત્તિ	સ્વાર્થવૃત્તિ
૩	૧૭	‘નૂતન આત્મા’	‘નૂતન આત્મા.’
૪	૨	આત્મજ્યોતિથી, અંધકારમાંથી, પુનર્જીવન અને=આત્મજ્યોતિથી અંધકારમાંથી, પુનર્જીવનથી	
૪	૮	જીવન્ત	જીવનની
૫	૫	એશિયામાં	એશિયામાં—
૫	૧૦	ભૌતિક	ભૌતિક—
૫	૧૨	અધ્યાત્મિક	આધ્યાત્મિક—
૫	૧૫	પાશ્વર્ય	પાશ્વાત્ય
૬	૮	તેઓના	તેઓનો
૬	૧૯	સંસ્થાપનને	સંસ્થાપનને—
૬	૨૦	સંસ્થાપનને	સંસ્થાપનને—
૯	૨૦	ધણી	x
૧૦	૪	ભારદ્વાર	ભારદ્વાર

૧૦	૧૩	ગણવાને	ગણવાને
૧૧	૪	માતા	માતા-
૧૩	૮	ચરવો	ચરવો
૧૫	૪	પિટેધને	પેતેએ
૧૫	૧૦	પિટેધનના	પેતેના
૧૫	૧૭	ઉતરી	ઉતારી
૧૬	૯	સંસ્કૃતિનું	સંસ્કૃતિનો
૧૬	૧૧	યરોપના	યૂરોપના
૧૬	૧૫	તરી	ઉતરી
૨૩	૪	વ્યક્તિ સ્વાતંત્ર્યવાદ, =અવ્યક્તિ સ્વાતંત્ર્યવાદ	
૨૪	૧૪	પ્રતિનીધિત્વનાં	પ્રતિનીધિત્વનાં
૨૪	૩	ભોગ્યા	ભોગવ્યા
૨૫	૧૮	સાથી	સૈથી
૨૬	૧૬	ટ્રાટ્સકી	ટ્રોટ્સકી
૨૮	૧૨	વર્ગના	વર્ગનાં
૩૧	૯	ટેન	
૩૨	૩	એમસને	એમર્સને
૪૭	૧૪	ઝૂલે છે	ઝૂલે છે
૪૭	૧૬	ઝૂલતું	ઝૂલતું
૪૮	૬	અક્ય	એક્ય
૫૧	૧૪	કેંદ્રભવિષ્યના જગતનું હૃદય =કેંદ્ર-ભવિષ્યના જગતનું હૃદય-	

૫૮	૧૩	શાશ્વત્	શાશ્વત્
૬૨	૧૮	અમ	અમ.
૬૪	૬	માય	માયં
૮૧	૯	રાબ	રાબૂ
૮૨	૯	ચૈતન્યમય	ચૈતન્યમય
૮૩	૧૬	દુદ્દશા	દુદ્દશા
૮૩	૧૮	જીવનાની	જીવવાની
૮૩	૧૯	નપુર્ણમ	પુનર્જન્મ
૮૫	૧	શંખલાઓ	શૃંખલાઓ
૮૭	૧૭	ચૈતન્યનો	ચૈતન્યનો
૮૭	૯	ધનવનો	ધનવાનો
૮૮	૧૪	આત્મનો	આત્માનો
૮૯	૧૯	અંધકારની	અંધકારની
૯૨	૫	અશ્રુભીની	અશ્રુભીની
૯૨	૧૨	આ દેશ	આદેશ
૯૪	૪	વિદ્ય	વિદેય

શ્રી હરિકૃષ્ણાય નમઃ

એશિયાનો ઉષઃકાલ

અથવા

આવતી કાલનો પુરૂષ.

પ્રકરણ ૧ લું

એશિયાનું ઐક્ય.

(ટોકીઓ શહેરમાં ઇ.સ. ૧૯૧૬ના માર્ચ મહિનાની
૨૨ મી તારીખે ‘જાતીય સમાનતા મંડલ’ સન્મુખ
આપેલું વ્યાખ્યાન.)

કોઈ પણ પ્રકારના જાતીય લેહલાવ વગર તમારી
વચ્ચે મારો જે સત્કાર થયો છે તેને માટે હું તમારો
આભાર માનું છું.

કંઈક દેશભક્તિના કરતાં વધારે મહત્ત્વ, એશિયાની
પૂજાથી પણ કંઈક વિશેષ ઉચ્ચ, પ્રજાત્વ અને જાતિય
ભાવનાના લેહથી પર, તેમજ વધારે નૂતન અને વધારે
ઉમદા માનવ જાતને માટે, આશાવાદી માનવઐક્યના
સિદ્ધાંતનો મારી અને વિદેશીય મિત્રોની આ સભામાં

હાજરી એ પૂરાવો છે. માનવ સૃષ્ટિમાં તેનો ઉપકાલ થાય છે. પૂર્વમાં બધાં પ્રજાતની માફક તે ખીલે છે. એશિયાના મહાન આત્મા સાથે સારા આત્મનું ઐક્ય સાધ્યું છે, અને તેથીજ એશિયાને આ ઉપકાલનો હું સંદેશ આપું છું.

તેમજ જ્યારે માનવ જાતિઓની સમાનતા અને બંધુતા વિષે વાત કરો છો ત્યારે હું જે કહું છું તે ફ્રેન્ચ શબ્દો અને ફ્રેન્ચ વિચારશ્રેણિમાં કહું છું તે હું કેમ ભૂલી જાઉં? શું યરોપની બધી પ્રજાઓમાં મારો દેશ અગ્ર અને ફક્ત ઐકલોજ નથી કે જે વિચિત્ર વર્ણ-તિરસ્કારને અયોગ્ય સમજે છે તેમજ કૃષ્ણવર્ણી પ્રજાઓના પ્રતિનિધિઓને પોતાની મહાસભામાં હાજલ કરવામાં માન સમજે છે? અમારી અહીંની હાજરી એમ પૂરાવા રૂપ હો કે ભૂતકાળની માફક વર્તમાન કાળમાં પણ ફ્રાન્સ એ માનવધ્યેયના અગ્રેસરોનો દેશ છે.

અને તોપણ પારીસને, પારીસના શાન્તિ સમાજને, તેમજ પારીસના પ્રજાસંઘને વિજ્ઞાપિ કરવાથી જાતીય લેહ-લાવ અને અસમાનતાના ચોક્કસ અંતની તમારી અભિલાષાઓ પરિતૃપ્ત થશે એમ જો હું હમણાં તમને કહું તો તે માફ અસત્ય કથન ગણાય. કારણ કે જેની પાસે તમે તમારી જાદુ લઈ જાઓ તે ગમે તેટલા બળવાન હોય તોપણ જે વસ્તુ તમે તેની પાસેથી માગો છો તે તેની શક્તિની બહાર છે.

શું તમે એમ માનો છો કે માનવ અહંકાર અને અજ્ઞાનનો કેઈ લઘ્યનિર્ણયથી નિરોધ કરવાને તેઓ

સમર્થ છે ? કારણ કે એકલી જાતોના નહિં પણ પ્રજાઓના, તેમજ પ્રત્યેક પ્રજામાં વર્ગ, જ્ઞાતિ, પંથ અને લિંગના આંતરિક લેહભાવ તેના ઉપર રચાયા છે. શું તમે એમ માનો છો કે માનવ અન્યાયની ધાત્રી માનવમૂર્ખતાનો તેઓ તેમના એક શબ્દથીજ નાશ કરી શકે ? તેમજ શું એમ માનો છો કે તેમને પોતાને સ્વાર્થપોષક ન હોય તેવા તમારા ધ્યેયની તેઓ ઢોકડાભાર પણ પરવા કરશે ? કારણ કે પોતાના સ્વાર્થી વિચારોને ધ્યેયત્વ આપવામાંજ તેઓનું ધ્યેય સમાઈ જાય છે; અને આવી રીતે પોતાની સ્વાર્થ વૃત્તિ ઉપર ‘ ધ્યેય ’ શબ્દથી તેઓ ઢાંકપિછોડો કરે છે. ત્યારે જો તમે આ આશાને પોષણ આપ્યું હોય તો તે આશાનો ત્યાગ કરવો એજ ચોખ્ખું છે; કારણ કે તેથી તમે કોઈ વધારે ઉચ્ચ અભિલાષને તેની જગ્યાએ સ્થાપિત કરી શકશો.

પુરાણા યુરોપ પાસેથી તમારે શું જોઈએ છીએ ? વાસ્તવિક રીતે જે તેની પાસે નથી—જે તમારે પોતેજ તેને અર્પવું જોઈએ—તે ‘ નૂતન આત્મા ’ તેને માટે હાથ જોડીને તેની પાસે ભિક્ષા માગવા તમારે નથી જવાનું, તેમજ તમારે તેને નથી કહેવાનું તેની રક્તકલંકિત જાતીય મગરૂરીનો ત્યાગ કરવાનું. પણ ઉલટું તે બધામાંથી હવે તેને તમારે પોતાએજ બચાવી લેવાનો છે. તમે જે કંઈ તેને અર્પો તે સિવાય બીજા કંઈની તેની પાસેથી અપેક્ષા ન કરો. તેની પાસેથી તેના પાપવિમોચન અને પુનર્જન્મ સિવાય બીજાની આશા ન રાખો.

પ્રેમોત્પત્તિથી અદાવત અને અંધાધુંધીમાંથી, આત્મ-જ્યોતિથી, અંધકારમાંથી, પુનર્જીવન અને મૃત્યુમાંથી યૂરોપને હવે બચાવી લેવાની જરૂર છે, એમ તમને શું નથી લાગતું ? કારણ કે એ પુરાણું યૂરોપ હવે ક્યાં છે ? તે તેના પાપ નીચે ઢટાઈ મર્યું છે. અને યૂરોપ જેવું જોઈએ તેવું હબ્બુએ નથી. તે રાહ જુએ છે; તેની આશા—નજર એશિયા ઉપર છે. મહાત્મા આત્મોદ્ધારક, જ્ઞાન, પ્રેમ અને જીવંત ચેતનમૂર્તિઓ શું જૂનકાળમાં એશિયાએજ નથી અપી ? તો તે હબ્બુ પણ કેમ નહિં અપે ? શું પ્રબલોના ઉદ્ધારકોને સર્વદા એશિયાએજ જન્મ નથી આપ્યો ? તો તે હવે કેમ નહિં આપે ? અને તેથીજ હું યૂરોપનો પુત્ર અહીં આવીને સૂચવું છું કે, ‘ એશિયાને જાગૃત કરો ! ’

એશિયાને બન્ને રીતે જાગૃત કરવાનો છે. કારણ કે તમારું કાર્ય તેને આર્થિક અને આધ્યાત્મિક બન્ને રીતે એક સાથે જાગૃત કરવાનું હોવું જોઈએ. એશિયાને સુ-વ્યવસ્થિત અને એકત્ર કરીને જાગૃત કરો. અને તે સાધવાને તેની પ્રબલોના માલીક નહિં પણ મિત્ર બનો. તેઓની સામેનાં જાતીય દુરાગ્રહનાં મૂળ કાપી નાખો. તેમને બંધુ માફક ગણો, શુભામ તરોકે નહિં. જેઓ શુભામ હોય તે એકદમ મુક્ત થાય અને તમારા બંધુ બને. તે બધાનું એક એકત્ર કુટુંબ બનાવો. એશિયાનો—એશિયાનાં સંયુક્ત રાજ્યોનો એક પ્રબલસંઘ સ્થાપો.

પણ તમે આ પ્રમાણે કરી શકો તેના માટે તમારે વધારે કરવું પડશે. કારણ કે આત્માના ઐક્ય પછીજ દેહનું ઐક્ય સંભવી શકે. ઐક્યની-પ્રત્યેક પ્રાણીમાં એકાત્મપણાની-તેમજ તમામ વસ્તુઓમાં-એક પરમાત્માની ભાવનાને એશિયામાં તમારા પોતાનામાં પ્રગટાવો, અને એશિયાનું એકાત્મપણું સાધો. એજ કૃષ્ણ એશિયાની એક પવિત્ર દોલત છે, જે યૂરોપ તેની પાસેથી નહિં છીનવી શકે, તે તેની શોધ છે, તેનો વારસો છે, તેનું ખર્ચું સત્વ છે. તેણેજ તેને ખરી શક્તિ અને શાશ્વત્ મહત્તા અપી છે. કારણ કે યૂરોપનું વિજ્ઞાન એ ભૌતિક બાહ્યસૃષ્ટિ વિજ્ઞાન છે; તેની શક્તિ નાશવંત અને અંતે વિધ્વંસકારી છે. ત્યારે એશિયાનું વિજ્ઞાન એ અધ્યાત્મિક આંતર સૃષ્ટિ વિજ્ઞાન છે; તે શાશ્વત્ જીવન અને અલેધ શાન્તિ અપે છે.

અને તેથીજ જ્યારે પશ્ચિમ સામ્રાજ્યો છિન્નભિન્ન થઈ જાય છે-કારણ કે તેમાંના એકેનું પણ નામ નિશાન ક્યાં છે?-ત્યારે ભારત, ચીન, જાપાન સદીઓ થયાં ટકી રહ્યાં છે. ઉચ્ચ જીવનના આ કૃષ્ણ એકજ અગાધ અને ખૂબ પ્રવાહને પોતામાં સતત વહેતો રાખવાને અને તે ઐક્યના ભાનમાં તે પ્રવાહથી પુનર્જીવિત થવાને તેઓ ટકી રહ્યાં છે. આવતી કાલના જગતનું મંડાણ આના ઉપર છે.

જુઓ, અત્યારે બધી પ્રજાઓ આને માટે મથી રહી છે; અને તેમાંની દરેક પોતપોતાની ભાવના પ્રમાણે તેને

રચવાનો પ્રયાસ આદરી રહી છે. કેટલાક આધુનિક વિજેતાઓ તેને પશુબલ-પશુબલની અસમાનતા ઉપર ચણવા માગે છે, કારણકે જે ભાવનાઓ ઉપર તેઓ વિજયી થવા માગે છે તેજ ભાવના તેમને વારસામાં મળી છે. તેઓ તેના વિજેતા નથી પણ ગુલામ છે. અને તેથી જ્યારે તેઓ શાન્તિ સાધવા માટે એકત્ર થાય છે ત્યારે યુદ્ધના બધા દેવો પણ તેમની સાથે મળે છે, કારણ કે શાન્તિના આડંબર નીચે તેઓના ઉદ્દેશ સત્તાઓનું નિરંકુશપણું સ્થાપન કરવાનો હોય છે.

અને આ મોટાઓની નિરંકુશ સત્તાની સામે નાનાઓની નિરંકુશ સત્તા કેવો જવાબ વાળે છે તે જુઓ. મોટાઓની અને ધનિકોની સત્તા સામે તેઓ નાનાઓની લોક-સત્તાથી ઝૂંઝે છે, તેઓ ગરીબોનું રાજ્ય સ્થાપન કરે છે, તેઓ સ્વર્ગીય રાજ્ય અને સમાનતાનું રાજ્ય સંપાદન કરવાને જીલમી પ્રયાસ આદરે છે. તમારે તેમાંના બન્નેમાંથી કોઈનું પણ અનુકરણ કરવાનું શામાટે ંહોરી લેવું જોઈએ? તેના કરતાં તમેજ તેમને બધાને અનુકરણીય બનો. મનુજો, પ્રજાઓ, જાતિઓ અને જગત્ના દિવ્ય ઐક્યના અને પ્રેમના સંસ્થાપનને બંધુતા અને માનવ શાન્તિના ફક્ત એકજ શક્ય સંસ્થાપનને તમારામાં મૂર્તિમંત કરી તમે બધાને પાઠ આપી શકો છો.

આ મહાર ઉપર અને આટલું ઉચ્ચ તમારું ચણતર કરો ! આવતી કાલની સંસ્કૃતિ-એશિયાની સંસ્કૃતિ રચો.

અમીરાઈનો ધ્વંસ ન કરે તેવી તેવી ખરી સમાનતા સ્થાપો;
સૌંદર્યનો ધ્વંસ ન કરે તેવો વિશુદ્ધ ન્યાય રચો; દિવ્ય
ચિન્હોનો ત્યાગ ન કરે તેવું સાચું પ્રજ્ઞતાંત્ર ઉભું કરો.
એવું રામરાજ્ય* સ્થાપો કે જ્યાં પૃથ્વી અને સ્વર્ગ ઐક્ય
સાધે. ઐક્યનું સામ્રાજ્ય રચો;—ફક્ત આવીજ રીતે જાતીય
લેદલાવના પ્રબલનો નાશ કરી શકશે.

---

* ટેનોષજન; ઇશ્વરી રાજ્ય; ટેનો: સ્વર્ગીય રાજ્ય.

પ્રકરણ ૨ જી.

એશિયાનું ભવિષ્ય.

(ટોકીઓ શહેરમાં ઈ. સ. ૧૯૧૯ના એપ્રિલ મહિનાની ૨૪ મી તારીખે 'જાતીય સમાનતા મંડલ'ના સંમેલન વખતે આપેલું બ્યાખ્યાન.)

‘જેની પાસે તમે તમારી હાથ લઈ જાઓ છો તેની પાસેથી કંઈએ આશા ન રાખતા’ એમ એક મહિના પહેલાં કહેવામાં મેં ભૂલ નહોતી કરી તે માટે મને માફ કરજો. પણ જ્યારે પુનઃ તમારી સન્મુખ આવીને બોલવા તમે મને કહ્યું તેથી આ વખતે તમારી સન્મુખ એમ બોલવા ઉભો થયો છું કે:-તમારી પોતાની અને ભવિષ્ય પાસેથીજ દરેક વસ્તુ માટે આશા રાખજો.

તમને એમ નથી લાગતું કે આ જગતમાં-આ જગતની બધી પ્રજાઓમાં બધી વસ્તુઓને નૂતનત્વ અર્પવાની તૈયારી ચાલી રહી છે? અને જેઓ તેમને પોતાને પુનઃ જીવન અર્પવાની ના પાડે છે તેઓનું કમભાગ્ય હો; કારણ કે તેઓ નાશ પામે છે. જેઓ ન્યાયી અને ટેકીલા નથી તેને ફિટકાર હો; કારણ કે તેઓ ક્યારના ધિક્કારાયલાજ છે.

શું તમને એમ નથી લાગતું કે ભૂતકાળનો અંત આવતો બધ છે અથવા તેનો અંત ક્યારનોએ આવી લાગ્યો છે, અને ફક્ત તેના આભાસ યા પડછાયાજ રહ્યા છે, તેમજ

ભવિષ્યમાં તેના અધઃપાત સિવાય કંઈજ નહિં રહે ? અને તમે આ ભૂતકાળ પાસેથી ન્યાયની અપેક્ષા રાખો છો ? સમાનતા, અંધુતા અને જાતિઓનું ઐક્ય જે ભવિષ્યકાળની વસ્તુઓ છે તે તમે ભૂતકાળ પાસે માગો છો ? ભૂતકાળ અને ભૂતકાળના પ્રતિનિધિઓ પાસે અભ્યર્થના કરવામાં તમે ભૂલ ખાધી છે. જ્યારે આદર્શમાં પોતાનો સ્વાર્થ જુઓ છે ત્યારેજ તેઓ આદર્શથી લલચાય છે. જ્યારે તેઓ પશુ-ખળથી ક્ષવતા નથી ત્યારેજ તેઓ સત્યને શરણુ આવે છે. જ્યારે કોઈ ખાખતમાં તેના હાથ હેઠા પડે છે ત્યારેજ તેઓ ન્યાયનો ફાંકો રાખે છે.

ત્યારે ભૂતકાળને તેની અગાધ નિશા તરફ જવા દો; અને ભવિષ્યકાળ તરફ દૃષ્ટિ ફેંકો. પણ તમારા પોતા માટે ધ્યાન રાખજો કે, આવતીકાલ એ ગઈકાલની નિષ્કૃતિ છે. ખીજાઓ પ્રત્યે—જે તમારાથી નબળા છે તેમના પ્રત્યે—એબું કંઈપણ વર્તન ન રાખો કે ભવિષ્યમાં તમારે તેને માટે નિષ્કૃતિ કરવી પડે. જ્યારે સફાઈદાર અન્યાય ચલાવવામાં આવે છે ત્યારે, જો કોઈની દયા ખાવાની હોય તો, અન્યાય સહન કરનારના કરતાં અન્યાય કરનારની સ્થિતિ વધારે દયાજનક હોય છે. કારણ કે તેના ભવિષ્યકાળનો અંત આવે છે, ભવિષ્યકાળને તે તેનો ઘણો મહાનુ વેરી બનાવે છે, તે તેના પોતાના પ્રતિકારની તૈયારી કરે છે.

તેથી તમારા પ્રત્યે જે અન્યાય ગુજરવામાં આવે છે તેને માટે જો કોઈની દયા ખાવા જેવું હોય તો તમારી નહિં, જેના ઉજ્જવલ ભવિષ્યનો ઉષકાળ થઈ રહ્યો છે તે

ઉદયભાણુની પ્રજાઓની નહિં, પણ ખીજાઓની જે અસ્ત પામતા રવિની પ્રજાઓ છે તેમજ જેઓ એક વખત પોતાનો વિજયધ્વજ ફફડાવવામાં મુગ્ધ બની ગઈ હતી અને અત્યારે પોતાનો વિજયભાસ્કાર તેના મધ્યાન્હ પછી અસ્ત પામતો નિરખી રહી છે તેની દયા ખાવા જેવું છે, અને ખરેખર કોઈને નીચું જોવાપણું હોય તો તે રંગીન જાતિઓના વંશજોને નહિં, પણ જે પ્રજાઓના વંશજો યદ્યપિ શ્વેતાંગ છે અને હજુ પોતાની કસોટીથી ફક્ત અર્ધ પાપ-નિવૃત્ત અને પ્રાયશ્ચિતથી ફક્ત અર્ધજ પવિત્ર થયા છે તેને.

આ જાતિ પોતાને ખ્રીસ્તિ કહેવડાવે છે; એશિયાના એક પુત્રને તે પૂજે છે, અને તોપણ તે એશિયાના આત્મજ કાઈસ્ટનું જો પૃથ્વી ઉપર પુનરાગમન થાય તો એક ‘સહ-ગૃહસ્થ’ ગણવાનો ડાહ્યરની યોગ્ય રકમને અભાવે તેની સામે અમેરિકાના દરવાજા બંધ થાય; તે એશિયાનો એક મજબૂરપુત્ર જો વિદેશોભાષાની પરીક્ષા ન આપી શકે તો તેને ઑસ્ટ્રેલિયામાં પગ મુકવા દેવામાં ન આવે, અને દક્ષિણ આફ્રિકાનાં સંસ્થાનોમાં તો તેને ખ્રીસ્તિ યૂરોપીઅનની સાથે ટ્રામમાં પણ બેસવા દેવામાં ન આવે. આવી રીતે ખ્રીસ્તિઓ પોતાના પ્રભુ કાઈસ્ટની બરદાસ કરે ! આ એક પિશાચ કીડાને તેઓ સંસ્કૃતિ કહે છે.

આવા અરસપરસ માનના અભાવમાં, આવી અરસપરસ સમજુતીની ખામીમાં, અને આવી મગરૂર અને અજ્ઞાનમય મૂર્ખતામાં પ્રજાઓની અને જાતિઓની અસહ્યતા સમાયલી હોય છે. અભિમાની પુરૂષોના જેવા કોઈ મૂર્ખ નથી, અને

અજ્ઞાનીના જેવા કેઈ અભિમાની નથી. પશ્ચિમને જ્યારે ધિક્કારતું ત્યારે તમારું પૂર્વ જંગલી હતું, અમારું પશ્ચિમ પૂર્વને ધિક્કારે છે એટલે અત્યારે જંગલી છે. અને જ્યાં સુધી તેમની માતા એશિયા પ્રત્યેના માનભંગના દોષથી યુરોપ મુક્ત થતાં ન શીખે ત્યાંસુધી તે સંસ્કૃત હોવાનો દાવો ન જ કરી શકે.

અને હજી પણ ખરા ક્રાન્સનું સ્મરણ તમને એક વખત ફરી લાગુ કરાવવા રજા લઉં છું. જે ક્રાન્સે માનવહકના શાસનપત્રનો ઢંઢેરો પીટાવ્યો અને જેનું આદર્શ વચન હું એવી આશા રાખું છું કે એક દિવસ પ્રજાઓના હકપત્રની ઘોષણા કરશે તે ક્રાન્સ આ પાખંડથી અને વર્ણલેહના માનવજાત તરફના અધમ પાપથી બીજા દેશે કરતાં ઓછું ગુન્હેગાર છે. જ્યારે તે સમ્યાધને પંથે ચાલે છે ત્યારે તેના આત્મા એટલો ઉન્નત હોય છે, અને તેની બુદ્ધિ એટલી ઉદાર હોય છે કે તે કેઈને પણ ધિક્કારતું નથી, જે લોકો પોતાનાં દ્વાર બંધ રાખી એશિયાનાં દ્વાર ખુલ્લાં કરાવવા મથી રહ્યા છે તે લોકોની નજીક ઓસીયાનીઆના ટાપુઓમાં ક્રાન્સનાં નગરો અને બંદરોનાં દ્વાર કોઈપણ પ્રકારના જાતીય લેહભાવ વગર તમારે માટે ખુલ્લાં છે તે ન બૂલી જાઓ. સોસાયટી ટાપુઓ, ટેહીટી, પેપીટી, માકર્વી-સાસ, ન્યુકેલેડોનીઆ, ન્યુમીઆ, પોર્ટ ઑવ્ ક્રાન્સ, ગમે તે સ્થળે જાઓ અને તે ક્રાન્સના પવિત્ર નામમાં બંધુ તરીકે-મિત્ર તરીકે તે તમારો સત્કાર કરશે.

પણ હું કબૂલ કરું છું કે આ એક ઉપચાર નહિ પણ આશ્વાસન છે; અને તમે અહીં આશ્વાસન મેળવવાને

નથી આવ્યા પણ તેનાથી કંઈ ભિન્ન જ પ્રયોજવા આવ્યા છે. ત્યારે શું કરવા માગો છો ? પ્રસંગનો પ્રત્યુત્તર કેવી રીતે વાળશો ? હું જાણું છું કે તમારામાંના કેટલાક સ્હમજે છે કે પ્રજાસંઘમાંથી વિના વિલંબે તમારેજ છૂટા પડી જવું જોઈએ. જો તમે આ પગલું ભરશો તો પારીસમાં તમારા પ્રતિનિધિઓએ મુકેલા સુધારાનો તિરસ્કાર કરનારાઓને વધારે પાછા પાડશો. કારણ કે જો તેઓ જાણુતા હોત કે તમારામાં આટલું પગલું ભરવાની હિંમત છે તો ખચીત જુદી જ રીતે તેમણે પોતાનો મત આપ્યો હોત.

પણ જો હું મારો અભિપ્રાય સવિનય રજૂ કરું તો વાસ્તવિક રીતે મારે કહેવું જોઈએ કે તે પ્રશ્નને હું બિલકુલ અગત્ય નથી આપતો. કારણ કે તમને સાથે જોડીને અગર તમારા વગર આ પ્રજાઓનું પેડું—આ ઘેટાંના ચામડાથી આચ્છાદિત (નિર્દોષતાનો આડંબર કરતું) વસ્ત્રોનું ટોળું વધારે ટકી નહિં શકે તેમ મને લાગે છે. તેને પોતાની ઇચ્છાએ કે અનિચ્છાએ ઘણા થોડા અનુયાયી છે. આ પ્રજાસંઘમાં જો જરાપણ નિર્દોષતા હોત તો તેનું નામ તે ‘કુલ સત્તાધિકારી અને નિર્બંધ શાહોનો સમૂહ’ એવું પાડત. જો તે ટકી રહેશે તો મહેલ-ઝારના હેગના શાન્તિ મંદિર-થી પણ વધારે પ્રચંડ થશે; અને માનવજાતને કદિ રગદોળી નાખી હોય તેવાં ભયંકર યુદ્ધોનું તે સૂચન કરશે. કારણ કે સૌથી ઉન્નતના અધઃપાત જેવું કંઈએ ખરાબ નથી. અને જ્યાંસુધી મનુષ્યોનાં હૃદયો પલટાયાં નથી ત્યાંસુધી સુંદર સંસ્થાઓ પણ જુઠાણાં છે.

પણ નિવર્તન—પ્રજાસંઘમાંથી પણ નિવર્તન એ આપણો પૂરતો નિર્ણય નથી, કારણ કે તે નિર્ણય માત્ર અભાવક છે. તમે જેને પૂછ રહ્યા છો તે જો ફક્ત અંગત સ્વાર્થ નહિ પણ વસ્તુતઃ એક આદર્શ હોય તો તમારે યોતે તે આદર્શને સંપાદન કરવો જોઈએ. ન્હાની હો કે મોટી, સફેદ હો પીળી હો કે કાળી અને રાતિ સુદાંત-જેનું માનવજાતમાં નામનિશાન છે, ભાષા છે, ઇતિહાસ છે, તે બધી પ્રજાઓનો તમારે સાચો પ્રજાસંઘ ચરવો જોઈએ. કારણ કે તેમજ હોય, તેમજ ફક્ત થવું જોઈએ, અને તેમજ થશે. ત્યારે તેને માટે તૈયારી કરો. પૃથ્વી ઉપર વસતી સો પ્રજાઓના મહત્ કુટુંબનો પ્રાથમિક સંપૂર્ણ પુનર્યોગ સાધવા માનવ મહાસલા રચો. આથીજ છેવટે ખરો ન્યાય અને ખરી શાન્તિ તેમાં સ્થાપિત થશે. જો તમે ખરેખરી રીતે મહાન થવા ઇચ્છતા હો તો આ મહદ્ વસ્તુને માટે-આવતી કાલના મહાન વિજયને માટે સજ્જ થાઓ.

અને તે તૈયારીને માટે એશિયામાં તેનો પ્રથમ આરંભ કરો. તેજ તમારે માટે યોગ્ય માર્ગ છે; એશિયાની સ્વતંત્ર પ્રજાઓની એક મહાસલા બોલાવો. કારણ કે એશિયાની બધી પ્રજાઓને મુક્ત થવાનો સમય આવી લાગ્યો છે. ન્યાંસુધી બીજી પ્રજાઓ પરતંત્ર હશે ત્યાંસુધી કોઈ પ્રજા ખરેખરી રીતે સ્વતંત્ર નહિ હોઈ શકે. ન્યાં સુધી બધી પ્રજાઓનો માન મરતબો નહિ સચવાય ત્યાંસુધી કોઈને પણ ખરું સન્માન નહિ મળે. તેથી જો તમે તમારું સન્માન ઇચ્છતા હો તો પ્રથમ બીજાઓનું સન્માન સચવાય તેમ

કરો. અને જે પ્રજાઓને તમે ગુલામ બનાવી છે તેને આઝાદી આપીને તમને પોતાને મુક્તિ આપો, જેથી આપણે બધા એક દિવસ આઝાદ થઈ રહીએ. કારણકે જે બીજાને અંધનમાં રાખે છે તે પોતેજ અંધાયલો છે.

એશિયાને બચાવીને તમને પોતાને બચાવવા એજ ખરો ઉપચાર છે. અને એશિયા જે આખા જગતનો આત્મા છે તેને બચાવીને તમે આખા જગતને બચાવી શકશો. એશિયાની નવસંસ્કૃતિ રચવામાંજ રામબાણુ ઉપચાર રહેલો છે; કારણ કે આખું જગત પોતાની આશાનગર તેના ઉપર તાકી રહ્યું છે. અને માત્ર આવીજ રીતે જે ઉજવલ જીવન તમને વરવાને તલસી રહ્યું છે તેની પાસે આજની ગ્લાનિ અને અધઃપાતનો વિલય થઈ જશે.

પ્રકરણ ૩ જી

જાપાનનો સંદેશ.

(ઇ. સ. ૧૯૧૯ ના એપ્રિલ મહિનાની ૨૬ મી તારીખે ટોકીયો શહેરમાં આપેલું વ્યાખ્યાન).

ઇ. સ. ૧૯૧૯ ના ફેબ્રુઆરીની ૨૩ મી તારીખે કર્નલ કોબાયાશીની સન્મુખ જાપાનનાં પાંચ વર્તમાનપત્રોના પ્રતિનિધિઓને અત્યારે જગવિખ્યાત થયેલા ફ્રાન્સના મહાન સૈનિક અને મહાપુરુષ માર્શલ પિટેઇને નીચે પ્રમાણે કહ્યું હતું—“ જે જડવાદથી જર્મનીએ ચોક્કસ રીતે પોતાની નિર્બળતા પુરવાર કરી છે તે જડવાદ જાપાને ત્યજ દેવો અને પોતાનું ઐતિહાસિક ધ્યેયત્વ ખીલવવું.”

જે નિમંત્રણ તમે મને આજે આપ્યું છે તેના પ્રત્યુત્તરમાં આજે હું આ ફ્રાન્સના સંદેશનો પ્રતિધ્વનિ લાવ્યો છું. કારણ કે આજે માર્શલ પિટેઇનના મુખથી તેમજ મારા મુખથી ફ્રાન્સ તમને પોકારીને કહે છે કે, “અધમ વસ્તુઓનાં પ્રલોભન પ્રજાઓને અધિકારમાં ઘસડી જાય છે. માટે ઉધ્વં દષ્ટિ કરો.” અને જર્મની પણ પોતાની કબરના ઉઠાણમાંથી તમને પોકારોને કહે છે કે “ધનલોભ વિધ્વંસક છે. પશુબલ મૃત્યુ અભિમુખ દોરી જાય છે.” આ મહાન નાટક જેને પરિણામે વીશ પ્રજાઓ હતી ન હતી થઇ ગઇ અને જે સભ્યતાએ જગતને પોકલત્વમાં ઉતારી

પાડ્યું તે તમે ચાર વર્ષથી જોતા આવ્યા છો તો તેમાંથી તમે કયો મહાપાઠ શીખો છો? તે મહાપાઠને એકજ શબ્દમાં સમાવેશ કરી શકાય—“આદર્શ.” તે આદર્શને અનુસરો, કારણ કે તે એકજ, એકદમ, ચોક્કસ, શક્ય તેમજ સત્ય અદ્વિતીય માર્ગ અને અદ્વિતીય ધ્યેય છે.

ચાલો ત્યારે આપણે આશાવૃક્ષ રોપીએ, અને જે જાપાન પોતાને માટે અમલમાં મૂકી શકે તેમજ જે જાપાન દ્વારા અખિલ જગતને નમૂનેદાર બક્ષીસ નીવડે તેવા સૌથી સુંદર એશિયાની નૂતનસંસ્કૃતિનું કાર્યક્રમ રચીએ. જ્યારે કોઈ એશિયાની સંસ્કૃતિની વાત ઉચ્ચારે છે ત્યારે યુરોપના લોકો પોતાનું માથું ધૂણાવે છે. આધુનિક સંસ્કૃતિ જેણે માનવીને પિશાચ બનાવી દીધો છે અને પુરાણા જગતને નરકસ્થાન કરી મૂક્યું છે તેનાથી વધારે પરિપૂર્ણ અને વધારે ઉત્કૃષ્ટ કોઈ સંસ્કૃતિ હોઈ શકે તેમ તેના મગજમાં તરી શકતું નથી. અને તેની જગ્યાએ બીજી સંસ્કૃતિ તો હરગીઝ આવવી જ જોઈએ. કારણ કે તેઓ ગમે તેટલા નાચે ફૂટે પણ તેમની સંસ્કૃતિના મૃત્યુધંટા વાગી ચૂકી છે. અને તેની જગ્યાએ બીજી ગોઠવવાને જાપાન શું કરી શકે? તે તેને પોતાને આંગણે તેમજ બહાર એશિયા માટે અને માનવ સમાજ માટે શું કરી શકે? આ ત્રણ મહાન પ્રશ્નોના જવાબમાં ત્રણ સુંદર કાર્યો જ હોઈ શકે. રાજશક્તિ અને પ્રજાશક્તિ જે સર્વત્ર વિભક્ત અને પતિત છે તે બે શક્તિઓને એક રાગ અને પૂર્ણત્વ આપી કેવી રીતે આદર્શ પ્રજા ઘડી શકાય તે જાપાને શોધી કાઢીને બીજાને બતાવી આપવું જોઈએ. એ જાનને શક્તિઓ એકબીજાથી પુનિત

અને છે. જ્યારે પ્રજા અને સરકાર એ એમાંથી કેાઇનું દેવત્વ નષ્ટ થાય છે ત્યારેજ તેમની વચ્ચે વિસંવાદ ઉત્પન્ન થાય છે; કારણ કે ખરી સરકાર એ પરમાત્માની પ્રતિમા છે, ત્યારે પ્રજા તે મહાન સર્વોપરિ આત્માની સૂચક છે. જ્યારે પહેલી પરમાત્માનું એકત્વ ત્યારે બીજી તેનું અનેકત્વ દર્શાવે છે. અને વાસ્તવિક પ્રજાતંત્ર એ ખરા દેવરાજ્યનું માત્ર બીજું અભિધાન છે.

જે અખિલ પ્રજાની આસ્તિકતા સરકારમાં પરમાત્માને સ્થાપિત કરે છે તેનાથી ખરું દેવરાજ્ય ઉભું કરેા પ્રજા અને તેના રામ રાજા—એ એક વસ્તુની બન્ને બાજુઓ—વચ્ચે કંઈ પણ અપવિત્ર દાખલ થઈ તેમને પરમાત્માથી વિમુખ કરી પૃથ્વી ઉપર અધિકાર ન ફેલાવે તેની બરાબર કાળજી રાખી ખરું પ્રજાતંત્ર રચી કાઢેા. તમે શોગનને* પદબ્રષ્ટ કર્યો છે અને દિવ્ય કિરણો તમારા ઉપર પ્રકાશ્યાં છે. પણ

* શોગન એ જાપાનમાં સેનાાધ્યપતિ હતો. અને મિકાડો શક્ત નામનોજ રાજા હતો. ૭૦૦ વર્ષને અંતે ઈ. સ. ૧૮૬૮ માં તે સત્તા પાછી મિકાડોને મળી.

x ‘ટેનો’—પાશ્ચિમાત્ય શબ્દાર્થ પ્રમાણે તેનો અર્થ જાપાનમાં ‘આદર્શોહ’ એમ નથી થતો પણ ‘ધર્મરતો પ્રતિનીધિ,’ ‘અવતાર’ એવો થાય છે.

x ‘નારીકિન્’—ધનિક.

રાક્ષસ બોળ રૂપમાં અને બાંળ નામથી પાછા ફર્યો છે. તે પોતાને ‘સમૂહ’ તરીકે ઓળખાવે છે અને તેને ‘ધનિક’નું નામ અપાય છે ! સમગ્ર યુરોપ તમને પોકારીને કહી રહ્યો છે કે ‘આર્થિક સત્તાનું પરિણામ દિવાળું અને ભૂખ-મરો છે’ તે તમે નથી સાંભળતા ? અને રૂશિયા પણ તમને પોકારીને કહે છે કે “હરદમ, હરદમ, ધનિકની પછી બોલ્શેવિક આવે છે, તેજ તેનો ઉમાદક છે.”

જ્યારે તમે ઐહિક અને આધુનિક બન્ને પવિત્ર સંપત્તિઓ પ્રાપ્ત કરો છો ત્યારેજ તમે ચીન તરફ ફરી શકશો. કારણ કે તમે સમગ્ર શંકેશો કે તેના બન્ને વિભાગો જે અસ્પર્શ સમાધાનીથી નહિ પણ વિષયયથી એકત્ર થવા બેઠાં; તે આ બે સંપત્તિઓનુંજ પ્રતિબિંબ છે. દક્ષિણનો સિદ્ધાંત ‘ભૌતિક આદર્શ’ છે ત્યારે ઉત્તરનો સિદ્ધાંત ‘આધ્યાત્મિક આદર્શ’ છે.

આવી રાતે તમારું કાર્ય બહારને માટે શરૂ થશે. તે પ્રથમ એશિયામાં શરૂ થશે. આ કાર્ય તમે જાણો છો. આવતી કાલે એશિયાની પ્રજાઓ મુક્ત થશે; કારણ કે સ્વતંત્રતા દેવીએ પૃથ્વી ઉપર પોતાની સત્તા સ્થાપિત કરી છે. ત્યારે તમારો દેશ તેમને મુક્ત કરીને ત્રાતા-વીર બનશે કે જેની પાસેથી તેને મુક્તિ મેળવવી પડે તેવો એક માલીક થશે ?—એ પ્રશ્ન છે. આવતી કાલે એશિયાની બધી

પ્રજાઓ એકત્રિત થશે. કારણકે સંપનો દેવ પણ આવે છે. ત્યારે જાપાન તે પ્રજાઓને એકત્રિત કરનાર થશે કે જેના વગર, કદાચ જેની વિરુદ્ધ જઈને પણ, તે પ્રજાઓ એકસંપ બને તેવો એક દેશ થશે ?—એ પ્રશ્ન છે.

એ વર્ષ પહેલાં મેં તમારા દેશને કહ્યું હતું કે “ચીનનો સંબંધ પ્રાપ્ત કરવાને તેને શીંગટાઉ પાછું આપો.” તે પ્રમાણે તેણે હજી નથી કર્યું. આ પ્રમાણે તે એકને મેળવ્યા વગર બીજાને પણ ગુમાવશે. હવે હું તમને કહું છું કે એશિયાની પ્રજા-કૌરીઆને મુક્ત કરવાનું પહેલું બીડું તમે ઉપાડો; તેથી તમે એશિયાને તમારું કરી શકશો—એશિયાનો વિશ્વાસ અને નૈતિક સામ્રાજ્ય સંપાદન કરી શકશો. જો તમે ભવિષ્યનો મુકુટ પહેરવા માગતા હો તો તમારે તેની કીંમત ભરવી પડશે. અને જેમ જેમ તમે વિલંબ કરતા જશો તેમ તેમ તેની કિંમત વધતી જશે. જો તમારે તમારું કાર્ય અદા કરવું હોય તો તમારે સંકુચિત ભાવનાઓ અને સંકુચિત ઉપાયોનો ત્યાગ કરવો જોઈએ. મહાન કાર્યો માટે સમય આવી લાગ્યો છે.

આ ભૌતિક કાર્ય છે. સૌથી પવિત્ર આધ્યાત્મિક કાર્ય હજી બાકી રહે છે. જ્યારે તમે મુક્તિદાતા થશો ત્યારે તમે આધ્યાત્મિક પ્રદેશમાં શૂરવીર અને વિજયી થશો. કારણકે તે પ્રદેશમાં જે વિજયી નથી થતો તે જીતાય છે.

તમે ઉપદેશ આપતા પહેલાં પોતાના વર્તનથીજ ખતાવી આપનાર ઉપદેશક થશો. બીજા બધાઓ તે પ્રમાણે આચરતા નથી. તમને કેટલીક વખત એમ સૂચવવામાં આવ્યું છે કે કેટલીક પ્રજાઓ સામે સાદું વાળવું અને તમારા દેશમાં તેમના ધર્મોપદેશકોના આગમન સામે અટકાયત ઉભી કરી, તમારા કાર્યકરનારાઓના આગમનથી તેમના દેશઉપર રહેતા હુમલાના ભયને માટે જવાબ વાળવો. હું તમને તદ્દન જુદાજ પ્રકારની સલાહ આપું છું. દરેક ધર્મને તેની શક્તિ અજમાવા દો. અને જેમ કોઈ ખ્રીસ્તિ ધર્મોપદેશક તમારા તરફ મોકલાય છે તેમ તમે પણ ઔદિક, શિન્ડો, કૉન્ફ્યુસીઅન અથવા ટેઓ ધર્મોપદેશક મોકલી શકો. બીજી બાબતોની માફક જગતની ધાર્મિક સંસ્થાઓના પણ અરસ્પરસ પ્રતિનીધિ મોકલો.

તમારા પ્રેમ અને આનંદના સુંદર ધર્મો જે એકલાજ લોહીલોહાણથી કલંકિત નથી થયા તેમજ જે એકલાનેજ ‘જગત્ ઉપર શાન્તિ પ્રસરે’ એમ કહેવાનો હક છે તે સુંદર ધર્મો જે પ્રજાઓ તે ધર્મોને જાણતી નથી, અજ્ઞાનથી તેનો તિરસ્કાર કરે છે તેમજ અહંકારથી તેના તરફ બે ધરવા છે તેમને શીખવો. એકલા પરમાત્માને રહેવા દઈ જેમણે સ્વર્ગને ખાલી કર્યું છે તેમને, આત્માના અજ્ઞાન

રૂપી નિશામાં સ્વયં એકદમ અદૃશ્ય થઈ, શિખરો કે સ્વર્ગ એ દેવો-પુરુષ અને પ્રકૃતિના મૂળ પુરુષોથી ભરેલું છે; કારણકે તેઓ એક પરમાત્માનાં અનન્ત રૂપો છે-અનન્ત ભાવનાઓ છે. જે ધર્મોએ દયાના નામથી પૃથ્વીને તિરસ્કાર અને ભયથી ભરી મૂકી છે તેમની પાસે જાઓ અને તેમને પ્રાણી અને પદાર્થોના દિવ્ય ઐક્યના તેમજ બધાં મનુષ્યો અને તેમના બધા ધર્મોની બંધુતાના પાઠ શીખવો.

જે પરમાત્મા તેના પેગંબરોને અખિલ વિશ્વ ઉપર મોકલે છે, જેનું પ્રદક્ષતેજ જ્યાં તે ધારે ત્યાં પ્રસરી શકે છે, જે બધી પ્રજાઓમાં તેમજ બધી જાતોમાં પ્રકટ થાય છે, તેમજ જે મનુષ્ય આકૃતિધરી નરનો નારાયણ કરવા યુગેયુગે અવતાર ધારણ કરે છે તેના પવિત્ર નામથી વિચરો.

જાઓ, કારણ કે આજે તેના આગમનનો સમય આવી લાગ્યો છે. જાઓ, અને બધી પ્રજાઓને આ શુભ સંદેશ જાહેર કરો. ખરેખર, તમે નાની પ્રજા છો તોપણ બિલકુલ ભીતિ વગર વિશાળ જગત્ ઉપર વિચરો. ગોલીએથ સામે ડેવીડ, આકન્ડોજી રાક્ષસ સામે મોમોટારો બનો; જે વિજયીનું આગમન થવાનું છે તેના ચુનંદા સંદેશવાહક બનો.

પ્રકરણ ૪ થું

પ્રજાતંત્ર

(ઇ. સ. ૧૯૧૮ ના ડિસેમ્બર મહિનામાં ટોકીઓ શહેરમાં યેરન ગોતોના ‘શિંજુદાઇ’ માસિકના સવાલ નો જવાબ).

તમે મને પૂછ્યું છે કે “મહાત્મ યુદ્ધ પછી પ્રજાતંત્રીય ભાવનામય અમે કેવી રીતે થઈ શકીએ ? ”

હું ઈચ્છું છું કે તમે મને એમ પૂછ્યું હોત કે “ જોટી પ્રજાકીય ભાવનાથી સુક્ત થઈને ખરી પ્રજાકીય ભાવનામય અમે કેવી રીતે થઈ શકીએ ? ” તો વધારે ઠીક થાત.

અને “ કેવી રીતે જોટી પ્રજાકીય ભાવનાથી અમે ખચી જઈ શકીએ અને અમે પોતેજ કેવી રીતે પ્રજાકીય ભાવનાનું ખરું રહસ્ય શોધી અને શીખવી શકીએ ? ” એમ પૂછ્યું હોત તો હજી વધારે ઠીક થાત. આ એકેજ પ્રશ્ન તમારે માટે અને તમારી પ્રજાને માટે આદરણીય છે.

કારણ કે વાસ્તવિક રીતે પ્રજાસત્તાક તંત્ર બે પ્રકારનું હોય છે. એક ખરું અને આદર્શરૂપ-જે હજી કોઈ પ્રજાએ

જાણ્યું નથી પણ હજી શોધી કાઢવાનું છે; અને બીજું હાલનાં ઘણાં ખરાં રાજ્યોમાં ભિન્ન ભિન્ન રૂપે પ્રચલિત છે. તે પ્રકારના પ્રજ્ઞસત્તાક તંત્રને સામાન્ય રીતે 'મસલતી અને ધન સત્તાનો વ્યક્તિત્વવાદ, કહી શકાય.

શું જાપાન આ પ્રકારનું પ્રજ્ઞતંત્ર સ્થાપિત કરવાને આતુર છે ? જો તેમ હોય તો ફરીથી પણ તેને ખાત્રી આપવી જોઈએ. તેના પ્રાશ્નાત્મક શિક્ષકોનો ખડબળ ઉતાવળથી ખરાબર નમુનો બનવામાં કંઈ પ્રયાસની જરૂર નથી. કારણ કે તેના મુખ ઉપર અર્ધ કરતાં વધારે કૃત્રિમ ચહેરા તેણે ક્યારનોએ દાખલ કરી દીધો છે. કોઈ પણ પ્રજ્ઞના માથાનો પહેરવેશ અહણુ કરનાર તે પ્રજ્ઞના વિચારોને જરૂર અહણુ કરે છે; વિદેશીય વસ્તુઓને કોઈ પણ અલગાયા સિવાય નથી લઈ શકતો; કારણ કે તે દેશની ઉત્પન્ન સાથે તેના રીતરિવાજ અને તેના રીતરિવાજ સાથે તેની ભાવના દાખલ થાય છે. આવી રીતે વસ્તુની સાથે તેની ભાવના આવે છે, અને હરેક વસ્તુમાં જે બુદ્ધિએ તે રચ્યું તે બુદ્ધિ કામ કરી રહી હોય છે. તેથી જાપાને પોતાના મસલતી અને ધનસત્તાના માર્ગમાં ક્યારનીએ ઘણી સારી પ્રગતિ કરી છે.

આમાં બે ગેરલાભ છે એક સાધારણ અને બીજો અંબીર. કારણ કે યૂરોપનાં જે રાજકીય અને સામાજિક

બંધારણોનું તમે અનુકરણ કરી રહ્યા છો. તેનું યૂરોપ, એક સૂક્ષ્મ બાબતથી મોટી બાબત સુધી, સંપૂર્ણ પરિવર્તન કરી રહ્યો હોય તેમ જણાય છે; અને અમેરિકા પણ ખસુસ એકદમ તેનું અનુકરણ કરશે. અને જે સંસ્થાઓને તમે તમારી પ્રગતિના નમુના તરીકે ગણો છો તેને તેઓ અસહ્ય અને પરાવર્તક ગણી ચોકસ એકદમ છોડી દેશે. આ પ્રમાણે એકલું અનુકરણ કરવાથી બપાન પાછળ પડી જશે અને અસમયકાલિન થઈ જશે.

આ બાબતનો સચોટ પાઠ તેની દૃષ્ટિ સન્મુખ છે. વાસ્તવિક રીતે દશ કરોડ માણસની ખાતર, કદાચ હજુ ઘણાં વધારે લાખો માણસની ખાતર, મજૂરસમાજવાદ મધ્યમવર્ગના વ્યક્તિવાદને ક્યારનોએ સખલ રીતે ખસેડી રહ્યો છે. અને પાર્લમેન્ટના પ્રતિનિધિત્વનાં બનાવટી ભૌગોલિક રૂપોનું સ્થાન વહીવટી પ્રતિનિધિત્વનાં અને સહકારી સોવિએટનાં જીવંત અંગો લેવામાંડયાં છે. યૂરોપનો મોટો ભાગ આટલે સુધી પહોંચ્યો છે—બાકીનું હવે આવશે.

કોઈ બહુદી. આ કંઈ નથી બનતું. આ પરિવર્તન ગમે તેટલું વૈજ્ઞાનિક હોય તો પણ તે માત્ર નૈસર્ગિક વિકાસનું સ્પષ્ટ પરિણામ છે. તે વિકાસની વસ્તુસંકલના સહેલાઈથી સમજી શકાય તેમ છે, અને તેનાં કારણ સમગ્ર પાશ્ચિમાત્ય સંસ્કૃતિમાં તેનું કામ કરી રહ્યાં છે.

જાપાનને માટે બીજો ગંભીર ગેરલાભ આ છે. જે માર્ગ તે અનુસરે છે તેનાથી તે દારૂણ પરિણામ તરફ દોરવાય છે, છતાં તે એમ માને છે કે તે પરિણામ લેગવ્યા વગર તે બીજાને પથે ચાલી શકે.

તે પરિણામ જેમ યુરોપ અને અમેરિકા માટે તેમજ જાપાન માટે ચોક્કસ છે.

જ્યારે કોઈ પ્રજામાં ચેતન વસ્તુ ઉપર જડ વસ્તુ સ્વામિત્વ મેળવે છે, ત્યારે પ્રથમ ધનિક અને પછી મજૂર—એમ વધારેમાં વધારે અહંકારી તત્ત્વ સ્વામિત્વ મેળવે છે. જ્યારે મજૂરઉદ્યોગ પ્રજાની સૌથી અગત્યની પ્રવૃત્તિ થઈ પડે છે ત્યારે ઔદ્યોગિક મજૂર પણ ધીમે ધીમે સર્વોત્તમ વ્યક્તિ થઈ પડે છે. જ્યારે પૈસો માલિક બને છે ત્યારે પૈસાનો ઉત્પાદક રાજા બને છે. અને એક દિવસ બધા લાલો જેના ઉપર આધાર રાખે છે તેને શરણુ આવે છે. છેવટે મજૂર જે સમગ્ર મિલકતનો આધાર છે તેમજ જે બધાનો સંપૂર્ણ રીતે અત્યાજ્ય સેવક છે તે પોતાની સત્તા જમાવે છે. કારણ કે બધી ખરી સત્તાનું અને તેની ગૂઢ ચથાર્થતાનું રહસ્ય આ છે.—“સૌથી મોટી સંખ્યાને સાથી વધારે ઉપયોગી થવું.”

સુધરેલું જંગલીપણું જેને આધુનિક માણસો સહ્યતા કહે છે તેના જડવાદ—ઔદ્યોગિક યંત્રવાદનો છેવટનો

નૈયાયિક તેમજ અત્યાજ્ય અંત હાથ મહેનતની સત્તામાં છે. અને જાપાને જાણવું જોઈએ કે-જે અર્થશાસ્ત્રની બાબતોએ ‘ ધનિક ’ ને ઉત્પન્ન કર્યો, તેજ બાબતો તેની પછી ‘ બોલ્શેવિક ’ ને જન્મ આપશે.

આ ખૂણી બાબત તરફ આંખો બંધ કરવાથી કંઈ નહિં વળી શકે. તેની ખાત્રી થવા પુરતી પણ આંખ ખોલવાની જરૂર છે. કારણ કે જમાનાનાં ચિન્હો અસંખ્ય અને દૃશ્ય છે. અત્યંત નૈસર્ગિક વિચારોથી બાલકોની તેમજ મધ્યમ વર્ગના લોકોની પણ જે માનસિક પ્રગતિ થઈ રહી છે એ કંઈ ઓછું અગત્યનું ચિન્હ નથી. હજારો હાબલાઓમાંથી એક નીચે સુજળ છે:-

થોડા દિવસ પહેલાં એક રૂશિયાની સ્ત્રી વિષે એક જાપાની છોકરાએ કહ્યું હતું કે “ તેના વિચારો બચંકર છે. ” ત્યારે તેના શિક્ષકે પૂછ્યું કે “ કેમ, તે વૈભવિક વિચારની છે તે માટે ? ” છોકરાએ જવાબ આપ્યો “ તેમ નહિં, પણ તે લેનીન અને ટ્રાડસ્કી જેના વિચાર મને ગમે છે તેની વિરુદ્ધ બોલે છે. ” તે છોકરો એક શૂદ્રનો પુત્ર છે. તેમના શબ્દો તમને બવિધ્ય સૂચવે છે.

આ બવિધ્ય તમને પસંદ નથી. પણ તમે હવે તેનો ત્યાગ કેવી રીતે કરી શકશો ?

જ્યારે હુન્નરવાદ અને વ્યાપારવાદ નહોતાં અને કામ કરનાર પોતાનો આત્મા અને કામ વેચતો નહોતો તે પવિત્ર અને પુરાણા સમય તરફ તેમજ તેની ભાવના તરફ પાછા ફરવાનું કેટલાક કવિઓનું સ્વપ્ન કોઈ પણ રીતે જોડું નથી. કારણ કે ત્યારે કામ કરનારને તેના નિર્વાહ માટે કમાવું પડતું નહોતું. તે પોતાનો નિર્વાહ ઈશ્વર પાસેથી બક્ષીસ રૂપે મેળવતો અને જે પોતે પેદા કરતો તે ઈશ્વરને બ્રહ્મર્પણ કરતો. આ પ્રમાણે ક્રિયા તે એક યજ્ઞ હતો જે બધા અન્યોઅન્ય આચરતા. તે સમય હવે ક્યાં રહ્યો છે ? માણસ હવે સ્વતંત્ર નથી રહ્યો—તે પગાર માટે કામ કરતો ભાડુતી માણસ છે. હવે તે કામ કરે છે તે ‘પરમાત્મા’ માટે નથી કરતો પણ જે કોઈ તેને પૈસા આપે છે તેને માટે કરે છે. અને હજી પણ તમે તેના હૃદયમાં નિઃસ્વાર્થ ભાવના પ્રકટાવવા માગો છો ? તો સૌથી પહેલાં તેના કારખાનાના ભાગીદારો પાસે જાઓ અને તેને આ ભાવના સમજાવો. ત્યારે કદાચ તમે તેને ગુલામી ભાવનાથી અને તેઓને બદલે માલિક થવાની ઇચ્છાથી મુક્ત કરી શકશો.

પણ જો નિવર્તન શક્ય ન હોય તો કેટલાક એમ કહે છે કે પ્રગતિને બળાત્કારે શકવી એટલું તો શક્ય

છે જ. મેદાન તરફ ધસધસાટ વહેતા પાણીના પ્રવાહને અટકાવવા જેવો તે પ્રયત્ન છે. ખરેખર, તમે તેનો પ્રવાહ અટકાવી શકો; પણ તેમ કરવાથી તમે તેને અક્ષામ્ય બનાવશો. તમે તેની સન્મુખ પાળો બાંધો; તો પણ તેનું પૂર તેના ઉપર ધસારો કરી આડ તોડી નાખશે, અને વિનાશ વધારે ખરાબ થશે. જીવન્ત બળોને કોઈ અટકાવી નથી શકતું; તમે તેને દાટી દેશો તો તેના ક્ષુભા કૂટી નિકળશે; તેના ઉપર દબાણ કરશો તો તે ધડાકાથી કૂટી નિકળશે. વિચાર પ્રગતિ કોઈ અટકાવી શકતું નથી; આખી પૃથ્વીના પટ ઉપર એવી કોઈ સિપાઈ નથી જે તેને અટકાવી શકે. જે સ્વતંત્ર સ્વર્ગની અંદર તેઓ વિલસે છે અને જ્યાંથી બિન અટકાયતે સામાન્ય વર્ગના મન અને હૃદયમાં પ્રવેશ કરે છે તેને કોઈ પણ નોકરશાહીના કાનુનો પહોંચી શકતા નથી.

પશુબળનો માર્ગ એ નિર્બળનો છે; તમે જેનો લાગ કન્વા માગો છો તે પ્રાપ્ત કરવાનો તે સૌથી ચોક્કસ અને દ્વંકામાં દ્વંકો માર્ગ છે. ઝારની સત્તા તે માર્ગે પ્રવર્તી હતી. તમે તેનું અનુકરણ ન કરતા.

જે ભાવનાને તમે ધિક્કારો છો તેની સામે પ્રચંડ રીતે થવાનો જ્યારે તમે પ્રયાસ કરો અને એક પ્રકારની

માનસિક સ્થિતિની વિરૂદ્ધ રણક્ષેત્રમાં તમારાં લશ્કરો મોકલો. ત્યારે ચેતતા રહેજો કે રખેને જ્યારે તે પાછાં ફરે ત્યારે જો કે બહારથી વિજયી પણ અંદરથી વાસ્તવિક રીતે જીતાયલાં ન હોય.

ત્યારે શું બચવાનો કોઈ માર્ગ નથી ? હા, એક છે. તે માર્ગ પાછળ રહેવાનો કે પાછા ફરવાનો નથી; પણ ઉપયુક્ત કાર્યો તરફ હિંમતથી અને ત્વરાથી પ્રયાણ કરવાનો છે. તે માર્ગ નાસી છૂટવાનો કે લડવાનો નથી પણ સેવાનો છે. તે માર્ગ તમને ભયરૂપ અને શત્રુરૂપ ન થઈ પડે તેમ તમે ઇચ્છતા હો તો આવતી કાલના આદર્શ સાથે મૈત્રી સાધો. જો ભવિષ્ય તમારો વિનાશ ન કરે એમ તમે ઇચ્છતા હો તો ભવિષ્યને રચો. જોસથી વહેતા જલ પ્રવાહને માટે નહેર ખોદી કાઢો, જેથી તે વિનાશ નહિ કરતાં જમીનને ફલદ્રૂપ બનાવે.

નવશક્તિઓ ઉપર વિજય મેળવવાને તમારે તેને દોરવી જોઈશે અને દોરવા માટે તમારે તેના સહાયક બનવું જોઈશે. ઘીજળોમાં તેને સ્થાન આપો. કામદારના અને સામાન્ય લોકોના લાભો તમે પોતેજ ધરી કાઢો, જેથી નજીકના ભવિષ્યમાં તેઓ તમારી સામે એકત્ર

ન થાય. ન્યાયને અવિચળ અને સંપૂર્ણ બનાવો, જેથી તેની માગણીઓ તીવ્ર ન બને.

ટૂંકામાં તમારી પોતાની અને બીજાઓની લોભી ઈચ્છાઓને દબાવી દેવાને આદર્શને પૂજો. અને જે લીસા માર્ગ વિનાશ તરફ દોરી જાય છે તેમાંથી બચીને આગળ ધસો. અનુકરણ નહિં કરતાં નવું જ રચો. બીજાનો કલ્લો ઘૂંટવા કરતાં તેમજ અનુકરણીય બનો. ખોટી પ્રજાતાંત્રીક-ભાવનાના પાઠ ભણવા કરતાં તમેજ ખરી પ્રજાકીય ભાવનાના પાઠ શિખવો અને તે શોધી કાઢવાને ઉત્તર બનો.

અર્થ પ્રજાસત્તાક તંત્ર કોઈ પદ્ધતિ નથી પણ ભાવના છે—ચલણ નથી પણ વલણ છે. તે સૂત્રો, સંસ્થાઓ અને મહાસભાઓ ઉપર આધાર નથી રાખવું. પ્રજાતંત્રવાળી સદતતો અને સ્વેચ્છાચારી (જેહુકમી) પ્રજાતંત્રો હોઈ શકે. બાદશાહોથી વધારે સ્વેચ્છાચારી પ્રમુખો હોઈ શકે. બાદશાહી રોમે ચલાવેલી ગુલામી કરતાં ગ્રીસનાં પ્રજાસત્તાક રાજ્યોએ વધારે ખરાબ ગુલામી ચલાવી.

વિપ્લવની પહેલાંના રૂશિયાની માફક ઇંગ્લાંડના મુઠ્ઠીભર અંગ્રેજોએ રાજ્યની બધી જમીન બથાવી પાડી છે; તેમાં તેમાં કોઈ પ્રજાકીય બંધારણો આડે નથી આવે શકતાં. ફ્રાંસમાં એક નમૂનેદાર મહાસભા છે, અને જગત-

નાં બધાં ગાંધીનગરોના કરતાં ત્યાં સૌથી વધારે વિટંબ ના છે. લાઈ લાઈડ જ્યાં થોડા વખત પહેલાં જણાવ્યું હતું કે યુદ્ધ કરનાર બધી પ્રજાઓ કરતાં તેના દેશની અંદર અશક્ત અને ભૂખે મરતાંની સંખ્યા સહુથી મોટી છે.

અમલદારોનાં લાષણોનું પ્રજાતંત્ર એ ખરૂં પ્રજાસત્તાકપણું નથી. થોડા વખત પહેલાં રૂશિયામાં પ્રવાસ દરમ્યાન એક અમેરિકાના મહાપુરૂષ સમજી શક્યા કે બાદશાહી મહેલના ઝરૂખામાંથી કે માજી આરની ‘સ્પેશીયલ ટેન’ માંથી રૂશિયાના ભૂખેમરતા કામદારોને અને ખેડુતોને ખરા પ્રજાસત્તાકતંત્રના પાઠ શીખવી શકાય તેમ નથી.

ચૂંટણીના આડંબરોવાળું પ્રજાતંત્ર એ ખરૂં પ્રજાતંત્ર નથી. આધુનિક ગુલામ જ્યારે પોતાના ઉપર લૂંટ ચલાવતા પાંચસો છસો માલિકમાંના એકની તરફેણમાં અથવા વિરુદ્ધ મત આપી શકે એટલે તે સ્વતંત્ર છે એવું સમજાવીને છેતરવામાં પણ ખરૂં પ્રજાતંત્ર નથી રહ્યું.

મોટી સંખ્યાનો જુલમ તે સુકિત ન હોઈ શકે. નનામી જોડુકમી-ચૂંટણીના હકવાળી અંધાધુંધી-એ પ્રજાસત્તાક તંત્ર ન કહી શકાય.

જે માણસને ગુલામીનાં ખરાં બંધનોમાંથી મુક્ત કરે છે, જે તેને વધારે મહાન, વધારે ઉમદા, વધારે સુંદર

અને વધારે સુખી બનાવે છે તેજ ખડું પ્રજાસત્તાકતંત્ર-
તેજ ખરી મુક્તિ છે.

એમસને કહ્યું છે કે “ આપણે પૃથ્વી ઉપરના દેવોનું
પ્રજાસત્તાકતંત્ર સ્થાપન કરવા માગીએ છીએ. ”

ખરા પ્રજાસત્તાક રાજ્યમાં મોટાને એમ લાગશે કે
આપણે નાના છીએ અને નાનાને એમ લાગશે કે મોટા
છીએ; જેમાં મોટાઓ નાનાઓને દોરશે; જેમાં સૌથી
મહાન પુરૂષો એકદમ નિઃસ્વાર્થી અને ગરીબમાં ગરીબ
હશે; અને જેમાં સર્વોત્તમ મહાન પુરૂષને તદ્દન નિરાધાર
સ્થિતિમાં ઝળકી ઉઠવાની શક્તિ હશે.

તમારા બાદશાહ મેઘજી જેણે પ્રથમ અજ્ઞાનનાં પડલ
બેઠી નાખ્યાં અને પ્રજાની ગુલામગીરિની સાંકળો તોડી
નાખી તેના સમયમાં ખડું પ્રજાસત્તાક રાજ્ય હતું; તે
ઉચ્ચ હૃદયના રાજાએ પોતાને માથે બધાનાં દુઃખો બહારી
લીધાં. તે કહે છે કે:—

જ્યારે ખરકની અંદર ફરતી, મોડી રાત્રિ સુધી

મારી પ્રજા મજૂરી કરી રહી છે,

ત્યારે સાયંકાલે પોતા તરફ આકર્ષતા સગડીના અંગાર

મને શાન્તિ કેવી રીતે અર્પી શકે ?

તેમજ:—

હું સુખી જીવન ગાળતો હોઉં,
કે મારા ઉપર વિપત્તિનાં વાદળ ચડી આવ્યાં હોય,
પણ “ મારી પ્રજ્ઞાની-મારા જનસમૂહની
જરૂરીઆતોને હું કેવી રીતે પહોંચી વળું ? ”
—આ રટન મને હરદમ થયાં કરે છે.

એ ખરું પ્રજ્ઞાસત્તાક રાજ્ય છે.

જ્યારે નામની નહિં પણ ખરેખરી પ્રજ્ઞાકીય સરકાર
‘ મત્સુરી ગોતોx ’ પૂજાસ્થાન પ્રાપ્ત કરે છે; જ્યારે પ્રજ્ઞા
તેના સરદારોનું પવિત્ર ધન હોય છે; જ્યારે પ્રજ્ઞામતને
દરેક કાર્યમાં અગ્રસ્થાન હોવું જોઈએ એમ સૂચવતું સૂત્ર
“ ગો કાળે નો ગો સેધળુન ”* એ રાજ્યનો મૂખ્ય કાયદો
હોય છે—ત્યારે ખરું પ્રજ્ઞાસત્તાક રાજ્ય ગણાય.

પણ જનવાદ એ સાધારણ માણસોના ટોળાનો તરંગ
નથી. જે માણસો પોતાનો સ્વાર્થ જાળવવાને તેને ઉલટું
અને ખોટું રૂપ આપે છે તેનો ગરબઝાટ નથી. ખરો પ્રજ્ઞા
મત પ્રજ્ઞાઓનાં હૃદયો અને આત્મામાં વસે છે. જેઓ
પોતાપણું ભૂલી જાય છે તેજ ફક્ત તેને સમજી શકે છે
અને સેવી શકે છે. સ્વપક્ષ લાભોને સેવતા ધંધાદારી રાજ-

---

x પ્રજ્ઞાકીય કાર્યોનું સંચાલન. *પાંચ આર્ટિકલનો પાંચમો કાયદો.

નીતિજ્ઞાથી તે રજુ નથી થઈ શકતો. વ્યક્તિઓને સમષ્ટિ આત્મા માટે અને સમષ્ટિને વ્યક્તિ આત્મા માટે અરસ્પરસ માન તે ખરૂં પ્રજ્ઞસત્તાક તંત્ર છે. તે નથી વ્યક્તિવાદ-વાળું કે નથી સમષ્ટિવાદવાળું. તે એક સાથે બન્ને છે.

તે બાદશાહી નથી તેમજ પ્રજાતાંત્રીક નથી. તે ફક્ત સાચાં પ્રજાકીય તંત્રોને જાળવી રાખે છે; અને ખોટા રાજાઓ જે નાશયોગ્ય વસ્તુઓ સાથે સંબંધ બાંધે છે તેમજ જેઓમાંથી દેવત્વ નષ્ટ થયું છે તેમને ખસેડી કાઢે છે.

ખરૂં પ્રજાતંત્ર ફક્ત ખોટી મહત્તાનો નાશ કરે છે, પણ ખરી મહત્તાને ઉત્પન્ન કરે છે. જે ખરાબ માલીકો પ્રજાઓના રક્ષક નહિ પણ બક્ષક છે તેનો તે ખંસ કરે છે. અને પ્રજાઓનો વૈશ્લવિક આત્મા તેની ચડતીમાંજ તેનો નાશ કરે છે.

ખરા પ્રજાતંત્રનો આ સ્વભાવ છે. જ્યાં તેની આજુ વર્તે છે ત્યાં જેટલું ન્યાયી અને સત્ય હોય છે તેની પણ સત્તા પ્રવર્તે છે. પ્રચંડ મતભેદમાં તે શાન્તિ અને સમાધાની સ્થાપે છે. તે મુક્તિને ઐક્યનો બંધુ બનાવે છે. તે સામાન્ય

પ્રજ્ઞતંત્ર.

૩૫

પણ એ પ્રજ્ઞતંત્ર ક્યાં છે ? તેનું અસ્તિત્વ આપણે ક્યાંથી મેળવી શકીએ ? હજી ક્યાંએ નહિ. અને તેથીજ બધી પ્રજ્ઞાઓ ઉપર અધિકારનું વાદળ ઘેરાતું બન્યું છે. જે વસ્તુને ઢૂંઢવા તેઓ ભ્રમણ કરે છે તે વસ્તુને તેઓ અધિકારમાં શોધે છે. આ અધિકારમાંથી છેવટે અર્જુન પ્રજ્ઞક્રીય-તંત્ર બમૂકી ઉઠશે.

તમે ખીજાઓની માફક આ અધિકારમાં અથડાવા નથી માગતા, અર્જુને ? તો જેનાથી તેઓ તેમાં સપડાયા છે તેનો છુપો લેદ સમજી જાઓ. તે તેના અહંકારી વિચારો અને અન્યાયી કાર્યોનું પરિણામ છે; તેમને પૃથ્વીનો દોષ છે; તેમને પોતાનો આત્મા સાક્ષી નથી રહ્યો.

જાપાન, તું તેનું અનુકરણ ન કર; પણ તારા આત્માનો અને તારા પરમાત્માનો તારામાં સાક્ષાત્કાર કર. તારા ખરા સંદેશની ભાવના—તારા આત્માના મહાન આદર્શની ભાવના શોધી કાઢ. તે કાર્ય જાણવ, એશિયાને સુકેત કર, અને તેની પ્રજ્ઞાઓને સુખી કર; કારણ કે એ તારું કાર્ય છે.

તુંને પણ પ્રાપ્ત થશે. તારું આંતરિક રૂપાંતર તારાં બહારનાં કાર્યોનું પ્રતિબિંબ થશે. તેઓનાં મહત્તા અને સૈંદર્ય તને વરશે અને તારી આંતરિક સર્વ બાબતોને બીલવશે.

જાપાન, તારે જે કાર્ય બહાર સાધવાનું છે તે સાધ, અને તું આંતરિક અધિકાર અને કોપથી બચી જઈ શકીશ.

પ્રકરણ ૫ મું.

આવતી કાલનો પુરૂષ.

(ટોકીઓ શહેરમાં ઇ. સ. ૧૯૧૯ ના એપ્રિલ મહિના ની ૨૦ મી તારીખે 'ટો.' મંદિરના વાર્ષિક ઉત્સવ વખતે આપેલું વ્યાખ્યાન.)

આ નાશવંત વસ્તુમય જગતમાં જ્યાં જ્યાં અવિનાશીનું સ્થાન છે ત્યાં ત્યાં કંઈક અવિનાશીનો નિવાસ છે. જ્યાં જ્યાં ધ્યેયનો નિવાસ છે ત્યાં ત્યાં હરદમ આવતી કાલને માટે કંઈક લાભૂકી ઉઠે છે. જે સ્વર્ગનગર સ્વર્ગમાંથી પૃથ્વી ઉપર ઉતરી આવે છે તેનું દરેક ગૃહ એક મંદિર છે. તેથી આ ગૃહમાં—આ મંદિરમાં—જે તેના કરતાં મહત્ છે તેને હું વંદન કરું છું. આ સભાની આરપાર રહેલી આવતી કાલની પ્રજાને હું વંદન કરું છું.

જે ઇશ્વરી પુરૂષ આ મંદિરમાં સભાનું કેન્દ્ર—આત્મા—અને પ્રકાશ છે, તેમજ જે લવિષ્યને રચી રહ્યો છે તેને પણ હું વંદન કરું છું. કારણ કે તે ઇશ્વરી પુરૂષ એટલે શું તે તમે જાણો છો? તે પુરૂષ દિવ્ય લવિષ્યનો સંદેશ-

વાહક છે, એલચી છે, તેનો અગ્રહત છે: જે પુરૂષથી અને જે પુરૂષમાં તે પ્રથમ મૂર્તિમંત થાય છે. ઇશ્વરી આદેશ-ભવિષ્યનો સંદેશ પ્રાપ્ત કરવાને તે ગરીબ પુરૂષનો આત્મા આધુનિક વિટંબનાઓ અને બંધનોની વચ્ચે કેટલીક વખત ફક્કી ઉઠે છે; નવ મનુજોનો જન્મ અને પ્રાચીન પ્રજાઓની પુનર્જાગૃતિ-પ્રજાઓ અને મનુષ્યોનો દિવ્ય ચમત્કાર-આદિ ભેદ-આ પૃથ્વી ઉપર કાલાન્તરે આ ઉત્પાદક આદેશથી પરિપૂર્ણ થાય છે અને તાબાં બને છે. કારણ કે જ્યાં જ્યાં તે ઇશ્વરી પુરૂષ હોય છે ત્યાં ત્યાં તે આવતી કાલનો પુરૂષ સત્તારૂપે, આશ્ચર્ય અને બીજરૂપે હોય છે.

એ આવતી કાલના પુરૂષ વિષે શું કહેવું? તેને વિચારવો પણ શી રીતે? કારણ કે તે આપણાથી ઘણો ઉન્નત છે. પણ તેના વિષે ના પણ કેમ કહેવાય? બધા યુગોએ તેની આશા રાખી છે; બધી પ્રજાઓએ તેની રાહ બેઠી છે; બધા પેગંબરોએ તેને બહાર કર્યો છે; બધી સદીઓએ તેને રચ્યો છે. હરગીઝ, આજનો મનુષ્ય પૃથ્વીનો ઉત્તમ પુત્ર નથી. આધુનિક સ્વચ્છતાનો મનુષ્ય-લોહી તર્પી પ્રજાઓનો મનુષ્ય-મહાયુદ્ધનો મનુષ્ય એ સ્વર્ગનો અંતિમ સાચો પુત્ર નથી-તેનો આવિર્ભાવ નથી. ઘણું કરીને તેને ઉંચા પ્રકારનું શિકારી પ્રાણી કહી શકાય; તે દેવતાઈ મનુષ્ય નથી;

જેને માટે આખી સૃષ્ટિ રીખાઈ રહી છે અને નિઃશ્વાસ મૂકી રહી છે, જેને તે દુઃખ અને પ્રસવકષ્ટ લોગવી જન્મ આપી રહી છે તે આ પુરૂષ નહિં.

તે પુરૂષ હજી નથી પણ તૈયાર થઈ જશે. તેનું આગમન હજી નથી થયું પણ થાય છે. મનુષ્યોનાં હૃદયો અને અસંખ્ય મનુષ્યોના અંતઃકરણમાંથી આટલો બધો ઉંચો આર્તનાદ કયારે નિકળ્યો છે? જગત્ની પ્રભાઓ પોતાના મુકિતદાતાને પોકારી રહી છે. તેનું આગમન થાય છે. તમને એમ નથી લાગતું કે ધરા ધ્રજે છે, અને અંધકારનાં પડલ તૂટવા માંડ્યાં છે?—કારણ કે તે પધારે છે. ધરણી તેના વિક્રમ પગલાથી ધમધમી રહી છે. તમને નથી લાગતું કે બધું વિનાશ પામીને પુનર્જીવન પ્રાપ્ત કરે છે?—કારણ કે તે હવે પ્રકટ થવાની તૈયારીમાં છે. અને જેના જેના ઉપર તેનું શુભ ચિન્હ નથી, જે જે તેના આગમનમાં અંતરાય રૂપ છે તેનો ધ્વંસ થવો જોઈએ.

હરહમ, સર્વદા જ્યારે મહેશ્વરનું આગમન થવાનું હોય છે ત્યારે પ્રથમ વિદ્યુત્તા ચમકાર, તોફાનોના ગડગડાટ, બાવાઝોડાં અને વંટોળીઆ આવે છે; અને ફક્ત પછીજ મનુષ્યોનાં હૃદયમાં જે ચેતન મૂર્તિમંત થવાનું છે તેનો મધુર અને સૂક્ષ્મ સુવાસ પ્રસરે છે. સર્વદા આ પ્રમાણે નવ-

જીવનની પહેલાં વિનાશ આવે છે, પુનર્જીવન પહેલાં મૃત્યુ આવે છે, પ્રકાશની પહેલાં અંધકાર આવે છે, અને નવી દુનિયાં, નવાં સ્વર્ગ, અને નવી પૃથ્વીની પહેલાં અંધાધુંધી હોય છે. અને પ્રત્યેક મોટા ભંગાણુને વખતે કંઈક વધારે આશ્ચર્યજનક અને વધારે મહત્ ઉતરી આવે છે. અક્ષરબ્રહ્મ એકી સાથે ભયંકર અને આશ્ચર્યજનક નથી શું ?

આથીજ હુમણું એક વખત ફરીથી આ જગતની અંધાધુંધી અને વિટંબનાઓ દિવ્યરાજ્ય અને દિવ્યરાજનું સત્ત્વર આગમન સૂચવી રહી છે. પણ એવા મનુષ્યો છે, એવી પ્રજાઓ છે, એવાં રાજ્યો છે જે આ પ્રમાણે થાય તેમ ઇચ્છતાં નથી તેમજ આ નિર્માણને સમજી શકતાં નથી. સામેથી બચાવને મેળવવાને બદલે તેઓ બચાવને પાછળ દૂંઢે છે. ઉપકાલ તરફ ધસવાને બદલે તેઓ અસ્ત પામતા સૂર્યની પાછળ દોડે છે. કારણ કે તેમને આવતી કાલમાં શ્રદ્ધા નથી, તેઓ તે આગમનથી ફક્ડી ઉઠેલ છે. તેઓ જૂતકાળને જોતાં માફક વળગી રહે છે. તેઓ પરમાત્માની પ્રાર્થના કરે છે અને તેજ વખતે તેની સામે વિશ્લેષ આદરે છે. તેઓ પશુબળથી પ્રચંડ પવન ઉપર કાણુ મેળવવા માગે છે, વિજળીના ચમકાર સામે છાબડુ ઢાંકવા માગે છે, ધસી આવતાં બળોને સ્તબ્ધ કરવા માગે છે અને પહાડ સરખા મહાસાગરના મોજાને કહેવા માગે છે કે—‘તારે આગળ ન

ધસવું.' તેથી આગળ ધસતો મહાસાગર તેને ધસડી જાય છે. તેઓ એમ ધારે છે કે પૃથ્વી તેમની અહંભાવી ઈચ્છાઓની પરિતૃપ્તિ માટે સરજાઈ છે; પણ પૃથ્વી તો પરમાત્માના સાક્ષાત્કાર માટે સરજાઈ છે, પૃથ્વી આવતી કાલનો પુરૂષ માટે રચાઈ છે.

આવતી કાલનો પુરૂષ આપણે ધારીએ છીએ તેનાથી જુદાજ પ્રકારનો હોય એમ આપણે કબૂલ કરવું જોઈએ. આ યુગના માણસથી-આપણાથી તે કદાચ જુદાજ પ્રકારનો હોવો જોઈએ. આજનો મનુષ્ય જેમ ગુલામ છે તેમ આવતી કાલનો પુરૂષ-તે દિવ્ય પુરૂષ તદ્દન નિર્બંધ હશે. આજનો મનુષ્ય સત્તાની તૃણાનો ગુલામ છે, કારણ કે તે નિર્બંધ છે; તે પૈસાની ભૂખનો ગુલામ છે, કારણ કે તે ભિખારી છે. પણ આવતી કાલનો દિવ્ય પુરૂષ નિઃશસ્ત્ર કર્યા છતાં બળવાન રહેશે, લૂંટાય છતાં ધનવાન હશે. તેને કોઈ વસ્તુ છિનવી લેવી નહિ પડે, કારણ કે તેની પાસે બધી વસ્તુઓ હશે. તેને ઉપલક સત્તાની જરૂર નહિ પડે, કારણ કે આંતરિક રીતે તે સર્વ શક્તિમાન હશે.

આજનો મનુષ્ય અજ્ઞાન છે એટલે પોતાના વિજ્ઞાનમાં શ્રદ્ધા રાખે છે. અસ્થિર વિચારની સીમાનાં બંધનો અને ભૂલોનો તે ગુલામ છે. પણ આવતી કાલનો દિવ્ય

પુરૂષ બધા અજ્ઞાનથી રહીત હશે. તે ભૂલજ નહિં કરે, કારણ કે તેનું જીવન સત્ય પરાયણ હશે. બુદ્ધિનાં બંધનો તેને બાધક નહિં થઈ શકે, કારણ કે માનસિકસ્વર્ગથી ઉન્નત પ્રકૃતિજના સાક્ષાત્કારવાળા સ્વર્ગમાં તે પોતાનું જીવન ગાળતો હશે. તમારા સંતો જેને ‘મેઈ ટોકુ’* કહે છે તે પવિત્ર સદ્ગુણ-પ્રકાશમય પૂર્ણતા નથી? તેનું જીવન નિર્લેપક શબ્દવનિમય નહિં હોય પણ ઈશ્વરપ્રેરિત શાન્તિમય હશે.

‘આ જગતના કાયદાને આધીન થાય એટલે પોતે સદ્ગુણી છે’ એમ આજનો મનુષ્ય માની લે છે. પણ આવતી કાલનો દિવ્ય પુરૂષ સદ્ગુણી થવાને મુક્ત થશે. તે બહારના નિરોધ, આદેશ અને મર્યાદાથી મુક્ત હશે; પોતાને વધારે ઉન્નત બનાવે અને બીજાઓ સહન ન કરી શકે તેવા વધારે ઉચ્ચ કાનુન અનુસરવા તે સ્વતંત્ર હશે. કારણ કે જે સાધારણ માણસોને સાફ લાગતું હશે તે તેને અનિષ્ટ લાગશે. અને જે ખરાબ હશે તેનું તે વધારે સારામાં રૂપાન્તર કરી નાખશે.

આ યુગનો મનુષ્ય કોઈ ધર્મમાં જોડાય છે એટલે પોતાને ધાર્મિક કહેવડાવે છે. બધા ધર્મો પંથો છે-પણ શિખરની ટોચ ઉપર પંથ ન હોઈ શકે. આવતીકાલનો દિવ્ય પુરૂષ કોઈ એક ધર્મનો નહિં હોય; પણ તે બધા

ધર્મોનો અને તેનાથી પણ કંઈક વિશેષનો અંગીકાર કરશે. કારણ કે સ્વર્ગનાં બધાં સ્થાન જોયેલાં હોવાથી પૃથ્વી ઉપરના બધા આવિર્ભાવ અને ઉપાસનાઓને તે જાણતો અને સમજતો હશે. વેદોની સહાયથી તે પુરૂષ અને પ્રકૃતિની શક્તિઓના સામ્યના અને એકત્વના રહસ્યમાં પ્રવેશ કરશે; શિન્દોની સહાયથી તે મહાન એકના અનેકત્વના કાવ્યમાં દેવો અને પિતૃઓના દિવ્ય સ્વર્ગમાં પ્રવેશ કરશે; જૌદ્ધ ધર્મની સહાયથી તે સજીવ અને નિર્જીવ સૃષ્ટિના નિરહંકારી પ્રેમની અને આત્મનિર્વાણની મહાશાન્તિમાં પ્રવેશ કરશે; મુસલમાની ધર્મની સહાયથી તે અલ્લાહના ખેરખવાહનાં શરણુ અને સંપૂર્ણ શ્રદ્ધામાં પ્રવેશ કરશે; ટેઓની સહાયથી ઉત્તમ અહંભાવ વિસ્મરણને પામશે; ક્રાઈસ્ટની સહાયથી અવતારના અને સર્વોત્તમના આગમનના રહસ્યને ઢુંઢી કાઢશે.

અને પૃથ્વી ઉપરના બધા ધર્મોમાં, તેમનાજ વડે, તેમનીપર, તેમનાથી ઉન્નત-અપાર પ્રભુનો ધર્મ તે તેનો ધર્મ હશે. જ્ઞાનમય અને અજ્ઞાનમય બધી પૃથ્વીઓમાં-કારણ કે બધી પૃથ્વીઓ પરમાત્માની છે, આકાશનાં ઉદ્યાનોમાં, ઉપરનાં અને નીચેનાં બધાં સ્વર્ગોમાં તે એક દિવ્ય બાલકની માફક સ્વતંત્રતાથી વિહાર કરશે. અને અજ્ઞાન પોતે પણ તે શાશ્વત પ્રભુને જાણનાર-મૃત્યુજયને-જીવનેશ્વરને માતાની

માફક હૃદયપટ ઉપર ઝૂલાવશે. તે એક સાથે પૃથ્વી અને સ્વર્ગનો નાગરિક જેવી રીતે તે દેવો સાથે ફરે હરે છે તેમ મનુષ્યો સાથે હરશે ફરશે. તે આ જગતનો રાજા અને રક્ષક થશે.

પણ તેના વિષે કલ્પના શા માટે કરવી? તેનું વર્ણન શા માટે કરવું? આજના મનુષ્ય, જો તું આવતી કાલના પુરૂષને જાણવા ઇચ્છતો હો તો તદ્દૃષ્ય થઈ જા. તું તેના જેવો થા, કારણ કે તે અત્યારે છે. જો કે તે અદૃશ્ય છે છતાં તે તારી સન્મુખ છે; તેના માટે તારું હૃદયમંદિર ખોલ. તે એક દિવ્ય શક્તિ છે અને બધાને પોતાની પાંખ નીચે પોષી રહી છે. તે દેવાત્મા પોતાના આવિર્ભાવ માટે વ્યક્તિ કે સમષ્ટિ દેહને આ જગતની આરપાર શોધી રહ્યો છે. કારણ કે જેનું આગમન થવાનું છે તેને કોઈ એકલી વ્યક્તિ પોતામાં સમાવી શકે તેમ નથી. ઇશ્વરના મહિમાને કોઈ પોતામાં ફાંધી કે કેદ કરી શકે તેમ નથી. તેનું દેવત્વ લભૂકી ઉઠે એટલા માટે બંધુ મંડલમાં એકેય અને મધુરતા જોઈએ. તેને એક સંસ્કારી પ્રજા કુટુંબની જરૂર છે. માટે તેને માટે તૈયાર થાઓ.

આ આવતી કાલનો આત્મા-આ નવ પુરૂષનો પ્રાણ આ સલામાં સ્ફૂરી રહ્યો છે; તેને માટે તમારાં દ્વાર ખોલો. તે આ પ્રજા ઉપર પ્રસરી રહ્યો છે. તેનું રાજ્ય સ્થપાઓ !

પ્રકરણ ૬ હું

પેગંબરો-દેવપુત્રો.

(ઇ. સ. ૧૯૧૭ના જુન મહિનામાં ટોકીઓ
શહેરમાં આપેલું વ્યાખ્યાન)

સાધારણ માણસોથી કંઈ ભિન્નજ પ્રકારના જગત્માં કેટલાક પુરૂષો વિચરે છે. તેમના દેખાવની કોઈ બાબતથી આપણે તેને નથી ઓળખી શકતા એ વાત સત્ય છે; તોપણ જેટલાં સ્વર્ગનો પ્રકાશ અને આનંદ જગત્ના અંધકાર અને ગ્લાનિથી ભિન્ન છે તેટલાજ તેઓ અન્ય મનુષ્યોથી જુદા પડે છે. કારણ કે તેઓમાં દિવ્ય પ્રકાશનો આનંદ અને દિવ્યાનંદનો પ્રકાશ હોય છે. પૃથ્વીના પુત્રોમાં તેઓ દેવપુત્રો છે.

કેટલુંક સહુના અજ્ઞાનમાં ચાલ્યું બાય છે. જે તેઓ-મથ ધામની શોધમાં કેટલાક ગુપ્તદારોમાં અંધરીતે આમતેમ અથડાય છે તેમાં તેઓ પોતાનું અજ્ઞેય જીવન ગાળે છે. જેનાથી બધા અજ્ઞાત છે તેને તે બાણે છે. જીવનના ઉત્કૃષ્ટ સત્ય પ્રમાણે તે જીવે છે. અને ખરેખર, તે પ્રમાણે જીવ-

નકમ રાખ્યા વગર કોણુ તેને બાણી શકે ? જીવનના જે પરમાનન્દની બધાઓ તૃણા રાખે છે તે તેની પાસે છે; અને જ્યાંસુધી કોઈપણ તેની તૃણા રાખે છે ત્યાંસુધી તે તેને પ્રાપ્ત નહિં થઈ શકે. કારણ કે વાસ્તવિક રીતે જે વિતૃણુ છે તેને અખિલ જીવન સુખરૂપ છે.

ઘણી વખત તેઓ એક બીજાથી અજ્ઞાત હોય છે. તેઓ પૃથ્વી ઉપર કોઈકોઈ સ્થળે વિચરે છે. કોઈકોઈ વખતે તેમાંના કોઈ બે મળે છે ત્યારે એકદમ એકબીજાને ઓળખી કાઢે છે. પણ સામાન્ય રીતે તેઓ એકલા જનમંડલથી છૂટા વસે છે. અને જો કે તેઓ છૂટા હોય છે છતાં તેઓ એકત્ર હોય છે; કારણ કે તેમનું જીવન એકેય ભાવનામય હોય છે તેઓનો એકાન્ત પણ તેમને એકત્ર કરે છે. જગત્ તેમને માટે એકાન્તવાસ છે, અને તેમનો એકાન્તવાસ એ તેમનું જન્મ અને સમાજ છે. તેઓ ગડબડાટની વચ્ચે શાન્તિ મેળવી શકે છે, પણ તે શાન્તિ બંધુત્વના રવથી ભરેલી હોય છે.

સામાન્ય રીતે તેઓ જન્મથીજ નિર્ધન હોય છે, અથવા પછી થઈ જાય છે. અને છતાં તેઓ આ જગતના ધનવૈભવને માટે પોતાનું ભવિષ્ય નહિં બદલે. તેઓ બધી દુનિયાંઓના રાજા છે; તેઓ બધાં ભવિષ્ય ઉપર કાબુ ધરાવે છે; તેમજ બધાં ભવિષ્યમાં રહેલી સમાનતા અને પૂર્ણતા ઉપર સત્તા લોગવે

છે. અને તે પણ જે પ્રસંગો તેઓ ઉપસ્થિત કરે તેની બહારજ નહિં પણ તેમાંના દરેકની અંદર. આ પૂર્ણત્વને વધારી શકે કે ઘટાડી શકે તેવું કંઈએ નથી. તેમની દૃષ્ટિએ આ પૂર્ણત્વની બક્ષીસ વગરનું કંઈએ નથી. તેઓના નિર્ધનપણાંરૂપી ધન જેવું એકે ધન નથી. બધી વસ્તુઓથી રહીત છતાં તેઓ દીપી ઉઠે છે. આ જગતના બધા ખબના તેમના છે.

તેઓ વિપત્તિઓથી તવાયલા હોય છે. તેમની જીવન-નૌકા પણ બીજાઓની માફક તોફાનમાં અને ખરાબે ઘસડાઈ જાય છે. પણ વિટંબનાઓનું વાવાઝોડું ગમે તેટલું પ્રચંડ હોય અને બહારથી ગમે તેટલાં દુઃખમોજાં ઉછળતાં હોય તો પણ તેની આંતરિક દિવ્ય શાન્તિનો કોઈ ભંગ કરી શકતું નથી. ધુધવતાં મોજાં ઉપર જેમ સામુદ્રિક પક્ષીઓ નિશંકપણે ઝલે છે તેમ તેઓના આત્મા આંતરિક અગાધ શક્તિ ઉપર વિરામ મેળવે છે. અગાધ શક્તિના બળે ઝલતું તેમનું હૃદય તોફાનના વક્ષઃસ્થળે પણ શાન્તિ મેળવે છે. રણક્ષેત્રમાં પણ તેઓ અગમ્ય શાન્તિને માણે છે. દિવ્ય હાસ્યનો પ્રકાશ તેઓ ન જોઈ શકતા હોય એવું એકે નકં પણ નથી.

જે ધર્મનો તેઓ સ્વીકાર કરતા હોય તેના ઉપર

આ સ્થિતિનો આધાર નથી. દરેક ધર્મમાં દેવપુત્રો હોય છે. પણ સામાન્યરીતે તેઓ કોઈ ધર્મના વાડામાં બંધાયેલા નથી હોતા. ધર્મો સપાટી ઉપરના પંથો છે, પણ તેઓ તો શિખર ઉપર હોય છે; જે શિખર ઉપર બધા પંથો એકત્ર થાય છે, જ્યાં બધા ધર્મો પ્રાપ્ત થાય છે, જ્યાં સ્વર્ગ પૃથ્વી સાથે અકચ સાધે છે. કારણ કે આ દેવપુત્રો પૃથ્વીના સાચા પુત્રો છે. તેઓ તેને એક માતાની જેમ પોષે છે. જો તે પૃથ્વીને ન ચાહતા હોય તો સ્વર્ગને કોણ સમજી શકે ? તેઓ સ્વર્ગને પૃથ્વી ઉપર ઉતારે છે. તેઓ પૃથ્વી ઉપર સ્વર્ગીય જીવનગાળે છે.

ખરેખર, ચોક્કસ પૃથ્વી માણસને સ્વર્ગથી વિખૂટો નથી પાડતી, પણ માણસ સ્વર્ગને પૃથ્વીથી છૂટું પાડે છે. પણ જ્યારે કોઈ વખત તે તેનું જહાનમ બનાવી શકે છે, તેવીજ રીતે તે તેનું આબેહુબ સ્વર્ગ પણ રચી શકે. ખરેખર, ધરા નહિ, તેનો દેહ નહિ, પણ તેનો અહંકારબદ્ધ આત્મા માણસને દિવ્યાનંદથી વિખૂટો પાડે છે. જો તે સ્વર્ગીય આનંદ આ પૃથ્વી ઉપર નહિ મેળવી શકે તો તે ક્યાંએ તે નહિ પામી શકે. દેહના નાશ પછી પણ અહંકાર જીવે છે. જો તે અહંકારી આત્મા પૃથ્વી ઉપર દુઃખ રૂપ રહે છે તો તે સર્વોત્તમ સ્વર્ગમાં પણ તેમજ રહેશે. જે આત્માએ આંતરિક દુઃખ અને દુઃખના નિહાન.

ઉપર વિજય નથી મેળવ્યો. તેને કયું સ્વર્ગ પોતાનો આનંદ અર્પી શકે તેમ છે? જો સ્વર્ગ આત્મામાં નિવાસ નહિ કરી શકે, તો કયો આત્મા સ્વર્ગમાં નિવાસ કરી શકશે?

સંપ્રદાયો જેટલું નર્કથી પોતાનું સ્વર્ગ દૂર માને છે તેટલું જ અક્ષરબ્રહ્મ-ખડું સ્વર્ગ જેમાં તેઓ વસે છે તે સંપ્રદાયોના સ્વર્ગથી દૂર છે. કારણ કે આ શબ્દો ફક્ત માનવલીતિ અને તૃષ્ણાઓના વિરાટરૂપને અક્ષરમાં-સ્વર્ગમાં કલ્પી કાઢે છે. આ બાબતોમાંથી મુક્તિ એજ ખડું સ્વર્ગ છે. અને જેટલું માણસોનું દુઃખ તેમના સુખથી ભિન્ન છે તેટલોજ તેમનો દિવ્યાનંદ માણસોના સુખથી વ્યતિરિક્ત છે. કારણ કે જેને અસાપેક્ષ આનંદ પ્રાપ્ત નથી થયો તેને સુખ એજ દુઃખ છે-દુઃખનો સંકેત છે. જે પ્રાણી નિજત્વનાં બંધનો તોડી નાખી સર્વ વ્યાપક પણાનો અનન્ત આનંદ પ્રાપ્ત કરે છે તેને દુઃખ પણ પરમાનંદ રૂપ થઈ જાય છે. કારણ કે સર્વ વસ્તુઓ પ્રાણીના આનંદનાં માત્ર સ્પષ્ટ રૂપો છે.

ઉપનિષદ કહે છે કે-“ *જેમાંથી સહુ ઉત્પન્ન થાય છે,

---

* યતોઽથા હમાનિ મૃતાનિ જાયન્તે યેન જાતાનિ જીવન્તિ । યત્ પ્રયત્ન્યભિસંવિશન્તિ । તદ્વિજિજ્ઞાસસ્વ તદ્ બ્રહ્મ ॥ તૈત્તરેયોપનિષદ્ ૩-૧

આનન્દાદ્ધયેષ સ્તલ્પિમાનિ મૃતાનિ જાયન્તે આનન્દેન જાતાનિ જીવન્તિ । આનન્દ પ્રયત્ન્યભિસંવિશન્તિ ॥ તૈત્તરેયોપનિષદ્ ૧૩

જેનાથી તેઓ જનમ્યા પછી જીવે છે, અને જ્યાં તેઓ પાછા ફરે છે તેને શોધી કાઢ.....અધાં પ્રાણીઓ પરમાનંદમાંથી સંભવે છે, પરમાનંદથી તેઓ જીવે છે, અને પરમાનંદ તરફ તેઓ પાછા ફરે છે. ” જેવા તેઓ અહંકારનાં રોધક બંધનો તોડવા માંડે છે, અને જે અનાદિ,—અપરિમેય,—અવિભાજ્ય, અદોષ અને તેજોમય છે તેમાં સહેજે વર્તાવા માંડે તેવાજ તેઓ અક્ષરબ્રહ્મમાં—સ્વર્ગમાં પ્રવેશ કરે છે. અને જ્યારે કેટલાક તે મહાયજ્ઞ સાધ્યા પછી—કારણ કે અહંત્વનો યજ્ઞ હોય છે—તે યજ્ઞને ત્યજી દે છે અને મહાત્માના આવીર્ભાવનાં વ્યક્તિગત સાધનો દુઃખમાં અને અંધકારમાં એકલી સમાધિના બળથી ઉત્તમ કરે છે; ત્યારે કેટલાક આ આત્મિક પ્રાપ્તિનું કાર્ય સાધ્યા પછી તેનું પારિતોષિક મેળવે છે, અને અંતે પ્રાપ્ત કરેલી અવાચ્ય પરમાનંદની જાગૃતિમાં—દિવ્ય વિહારમાં સ્વતંત્ર-રીતે ભાગ લે છે.

આ કોઈ સિદ્ધાંત નથી. જેવી રીતે ધારાઓ અને નિયમો જીવન્તહૃદયનું સ્થાન લેવા ઘડાયા છે, તેવીજ રીતે સિદ્ધાંતો અનુભવ જ્ઞાનનું સ્થાન લેવા રચાયા છે. આ બધા દેશો અને બધા યુગોમાં સમાન અનુભવ છે. જે દેવપુત્રો આ બાબતો વિષે કહે છે તે તેને ચોક્કસ માને છે. દરેક પોતપોતાની રીતે તેને વર્ણવે છે; કારણ કે તેને

સમજાવવાની હજારો રીતિ છે. કેટલાક કંઈએ કહેતા નથી, કારણ કે 'મૈન' સિવાય કોઈ પણ માર્ગે જે અવાચ્ય અને અજ્ઞેય છે તેને તેઓ જાણે છે. પણ તેઓ કંઈ બોલે અમર શાન્ત રહે તોપણ જેઓ તેમના જીવન પ્રત્યે પૂજ્યભાવ રાખે છે તેમના પ્રત્યે પોતાના પ્રત્યક્ષ-પાઠથી તેનો અવિભાવકર છે. તેમના આ જીવનોપદેશમાં બધાં શિક્ષણ સમાઈ જાય છે, અને જરૂરીને પ્રસંગે તેમનાં બધાંનું સ્થાન પોતે લે છે. જેને આખી પૃથ્વી ઉપરનાં બધાં માણસો સમજી શકે અને પ્રાપ્ત કરી શકે તેમજ જેમને માટે તેઓ રાહ જોઈ રહ્યા છે તે એકજ છે. કારણ કે તેજ તેમને સુખમય બનાવે છે.

દેવપુત્રોની શોધમાં હું આખી પૃથ્વી ફરી વળ્યો છું. એ સમય આવી લાગ્યો છે કે જ્યારે તેઓએ સાથે મળી એકચત્ર કેંદ્રભવિષ્યના જગત્તું હૃદય રચવું જોઈએ. આ દિવ્ય પુર-ષોમાંના કેટલાક ખેતરોના પાલક સરળ આત્માઓ છે, ત્યારે કેટલાક પ્રજાઓના પાલક-જગતના સમરાર્જીવુના લડાયકો છે; જ્યારે કેટલાકને દિવ્ય પ્રકાશક સમાધિવગર બીજા કોઈ શાસ્ત્રનું જ્ઞાન નથી, ત્યારે કેટલાક આત્મ સ્વર્ગનો પ્રકાશ છે. જ્યારે કેટલાક પોતાના આત્માની ફલપ્રદ શાન્તિ વગર બીજી કોઈ શક્તિ નથી ધરાવતા, ત્યારે કેટલાક દિવ્ય કાર્યોમાં સત્તાવાન અને આવડી કાલના સુધાઓ છે. બધાને સ્વર્ગ પોતાનો આનંદ અર્પે છે અને કેટલાકને પોતાની

શક્તિ આપે છે. પુરાણી અદ્ભુત હંતકથાઓના વીરોમાં માણસોને હવે શ્રદ્ધા નથી રહી. આવી વ્યક્તિઓ આ દુનિયામાં નજ હોય તેમ એને લાગે છે. અને છતાં પુનઃ તેઓ આ જગતમાં પધાર્યા છે. પોતાનું અને પોતાની શક્તિનું તેમને કદિએ આટલું જાન નહોતું. બધી પ્રજાઓમાં તે નિરભિધાની વ્યક્તિઓ આવતી કાલના પુરૂષોની સન્મુખ ગઈ કાલની વસ્તુઓને માત્ર એક દૃષ્ટિપાતથી અત્યારે ખભળાવી રહી છે.

તે દેવપુત્રોની શોધમાં મેં પૃથ્વીનું પર્યાટન કર્યું છે, અને કરૂં છું. જેમને હું મળ્યો છું તેમાંનો એક તદ્દન નિરાધાર ઘરખાર વગરનો મુસાફર હતો. તે પોતાના પરમાનંદના પાઠ પઢાવતો અને ઉદ્ઘાસમાં લલકારતો રસ્તા ઉપર ચાલ્યો ગયો. તેમાંનો બીજો એક પેગંબર છે, અને દશ લાખ મનુષ્યોનો ધર્માચાર્ય છે. અને ત્રીજો આવતી કાલનો નાયક મને એકાન્તમાં મળ્યો. તેઓની આસપાસ તરૂણ પુરૂષો અને તરૂણ દેવોનું મંડલ છે. તેમાં સ્ત્રીઓ, પત્નિઓ અને દિવ્ય માતાઓ પણ છે. પણ તે સ્વર્ગની દેવીઓનું આચ્છાદન તેમના વિષે જોલતાં ખસેડવાનો કોનો હક છે ?

આ સંતોને ઢૂંઢતો હું આટલે સુધી ચડી આવ્યો છું. જે પ્રભુની ભિન્નભિન્ન નામે માનવપ્રજાઓ રાહ જોઈ રહી છે તે જગદ્ગુરૂનું એક અને અનન્તરૂપ રચવાને પાશ્વિ-માત્ય અને પૌર્વાત્ય બધાઓએ હવે એકત્ર થવું જોઈએ. જ્યારે તેઓ એકત્રિત થશે ત્યારે તેનો આવિર્ભાવ થશે.

श्रीयुत अरविन्द धोप.

योगिनामपि सर्वेषां मद्भक्तेनांतरात्मना ॥
श्रद्धावान्मज्जते यो मां संयुक्तमो मतः ॥

श्रीमद् भगवद्गीता ॥ ६. ४७ ॥

પ્રકરણ ૭ મું

અરવિન્દ બોધ.

(ટોકીઓના 'વાસેદા' વિશ્વવિદ્યાલયમાં ઇ. સ. ૧૯૧૯ ના મે મહિનાની ૩ જી તારીખે 'એશિયાઈ છાત્ર ઐક્ય-મંડલ' સન્મુખ આપેલું વ્યાખ્યાન.)

મારા મિત્રો, હું તમારી પાસે ખાલી શબ્દો નહિં પણ માફ હૃદય પણ લાવ્યો છું. તમારા આ તરૂણ અને સુંદર મંડલને જે વંદન કરી રહ્યું છે તે માફ હૃદય છે. કારણ કે આ મંડલમાં મારી બે પ્રિય વસ્તુઓની ગૂંથણી છે; એક એશિયા માટેનો માતૃપ્રેમ-કારણ કે એશિયા એ જગતની ધાર્મિક માતા છે; અને બીજી આવતી કાલના પ્રભાતરૂપ તરૂણ મંડલ પ્રત્યેની વાત્સલ્યભાવના. કારણ કે તમારા ઉપર એશિયાનું ભવિષ્ય અવલંબી રહ્યું છે, તમારા ઉપર આખા જગતના ભવિષ્યનો આધાર છે.

જે કાર્ય કરવું જોઈએ તે તમે કરી રહ્યા છો. તમારું મંડલ જુદીજુદી પ્રજાઓના વિદ્યાર્થીઓ વચ્ચે બંધુત્વની ગાંઠ બાંધીને તે તે પ્રજાઓની વચ્ચે તે ગાંઠ વાળી રહ્યું છે. એશિયાના વિચારશીલ તરૂણ મંડલને એકત્ર કરતાં તે એશિયાનું ઐક્ય રચી રહ્યું છે. તે આવતી કાલના એશિયાનું એકત્વ સાધે છે; કારણ કે આવતી કાલે એશિયા એકત્રિત થશે.

વધારે ઉચ્ચ જીવનવાળા ઉજ્જવલ લવિષ્યનો—દરેકમાંથી સત્વસાર ગ્રહી રચેલા મહાન્ આત્માવાળી વધારે પરિપૂર્ણ સંસ્કૃતિનો—આધાર આ ઐક્ય ઉપર છે. જાપાનની બધી ચેતના, ચીનની બધી બુદ્ધિશક્તિ, અને ભારતની બધી ધાર્મિકતા ત્યાં હાથ મિલાવશે. આ આવતી કાલના આત્મામાં એશિયાના બધા મહાન્ વિચારો સ્થાન લેશે. તે વિચારો વેદના અને શિન્ટોના દેવોને, બુદ્ધ ધર્મ અને ટેઓ ધર્મ એ બન્ને ધાર્મિક સખીઓને, તેમજ ખ્રીસ્તિય ધર્મ અને મુસલમાન ધર્મના શાન્તસંપ્રદાયોને એકત્ર કરશે. કારણ કે અનન્ત પ્રભુને માનતા એક સંપ્રદાયનાં તે લિલ્લિલિલ્લ રૂપો છે.

આ આવતી કાલનો આત્મા આવતી કાલના પુરૂષથી રચાશે; નહિં કે નીશનો પાશ્ચિમાત્મ ‘ઉચ્ચ પુરૂષ’ જેણે પોતાના પશુબળના અભિમાન અને શેખીને લઇને પુરાણી દુનિયાનો અધઃપાત કર્યો છે, પણ વધારે દિવ્ય પુરૂષ—એશિયાનો વધારે ઢ્યાળુ દેવ—નૂતન જગતનો સૃષ્ટા.

આ સૃષ્ટિને માટે આપું જગત્ અંધકારમાં ઘસડાઈ રહ્યું છે. આ નવ યુગને માટે—આપુનરૂદ્ધારને માટે જ બધી પ્રજાઓ અત્યારે પોતાના પશ્ચાત જીવનમાં લાંબો વખત સળડવા નથી ઇચ્છતી તેથી ઝઝૂમી રહી છે. અને મનુષ્યો માનવધર્મની વાતોને હવે સાંભળતાં નથી તેનું કારણ એ છે કે બધાના અંતરાત્મામાં દિવ્ય સંભવોની જાગૃતિ સ્ફૂરી રહી છે.

તેથીજ તમને સંદેશ આપવા આવ્યોહું કે:—તૈયાર થાઓ, ઉજ્જવલ ભવિષ્ય માટે સજ્જ થાઓ. તે ઉજ્જવલ દિવસ તમારા પોતાનામાં રચ્યો, કારણ કે મહાન બિનાઓનો મહાન પ્રસંગોનો, તેમજ એશિયાના દિવ્ય મહાપુરુષોનો સમય આવી લાગ્યો છે. એશિયામાં આવા દૈવ્ય પુરુષો અત્યારે અસ્તિત્વ ધરાવે છે. મારું આખું જીવન મેં તેને દુનિયામાં આમ તેમ દૂંઢયા છે. કારણ કે આખી જાંદગી મને એમ લાગ્યા કર્યું છે કે આ જગતમાં તેઓ કોઈ સ્થળે હોવા જોઈએ. અને જો તેઓ ન હોય તો આ પૃથ્વી રસાતળ થઈ જાય. કારણ કે તેઓજ જગતના પ્રકાશ, દૂંદૂ, અને જીવન છે. તેઓમાંનો સૌથી મહાન—નાયક—આવતી કાલનો વીર પુરુષ—મને એશિયામાં પ્રાપ્ત થયો.

તે એક હિંદુ છે, તેનું નામ અરવિન્દ ધોષ છે. ઈ. સ. ૧૮૯૨ ના આગષ્ટ મહિનાની ૧૫ મી તારીખે કલકત્તામાં તેનો જન્મ થયો હતો. અત્યારે તેનું ૪૭ વર્ષનું વય છે. જ્યારે તે તદ્દન નાના હતા ત્યારે અભ્યાસ કરવાને તેને વિદ્યાયત મોકલવામાં આવ્યા હતા. તે ત્યાં ૧૪ વર્ષ રહ્યા. ત્યાં તેણે પાશ્ચિમાત્મ બધું જ્ઞાન સંપાદન કર્યું; પણ તે તેને માટે પુરતું નહોતું. પૂર્વનું બધું પ્રાચીન અધ્યાત્મજ્ઞાન પણ તેને છે.

તે ૨૦ વર્ષની ઉંમરે હિંદુસ્થાન પાછા ફર્યા; વડોદરાના

મહારાજના ખાનગી મંત્રી તરીકે તેની ચૂંટણી થઈ, અને કેટલાકોની અભિલાષાઓને દુર્લભ તે લાભપ્રદ સ્થાન તેને તે રાજ્યમાં મળ્યું. પણ તેના અભિલાષ કંઈ અનેરા હતા. તેનામાં ભારતમાતૃભૂમિને માટે પ્રેમજ્યોતિ સળગી રહી હતી. તેથી તેણે વ્રત લીધું કે: “ જ્યાં સુધી હું મારી માતૃભૂમિને તેના વક્ષઃસ્થળ ઉપરના યોગ્ય ન ઉગારું ત્યાં સુધી સ્વસ્થ થઈને નહિં બેસું. ” આથી પણ વધારે મોટું વ્રત તેમણે એ લીધું કે: “ એક દિવસ ઇશ્વરને માટે પ્રત્યક્ષ જોવો. ” અને આ વિચારથી તે મહારાજનો દરબાર છોડી એક દિવસ ચાલી નિસર્યા. પહેલાં જેમ બુદ્ધે કર્યું હતું તેમ તેણે તેના કિંમતી હોદ્દાને તેમજ સાંસારિક અને આર્થિક લાભોને તિલાંજલી આપી. તેણે પોતાના મહાન અને જોખમી સંદેશ સાધવાને વિદાય લીધી.

તે કલકત્તા આવ્યા. અને પરદેશી ધૂસરીમાંથી પોતાના તરૂણ શહેરી બંધુઓનો આત્મા પ્રથમ ખચાવી લેવાને તેણે ત્યાં રાષ્ટ્રીય મહાપાઠશાળાની સ્થાપનામાં લાગ લીધો. ‘ વંદે માતરમ્ ’ નામના સ્વતંત્ર વિચારી પત્રના સંચાલનમાં પણ તેમણે લાગ લીધો; તે પત્રે આસપાસ ઉત્સુક તરૂણ પુરુષોનું એક મંડલ ઉભુ કર્યું હતું. તેઓશ્રી લેખ લખતા અને ભાષણો આપતા. તેનો અવાજ આવ્યો અને તેના અંતરાત્માના-ભૂત અને ભવિષ્યના-ઉંડા ધ્વનિથી બંગાળા ભગી ઉઠ્યું. આ

મહાન હિંદુ નવયુગની શરૂઆત હતી; જે રાષ્ટ્રીય ચળવળ પાછળથી પ્રતિવર્ષ એક પ્રાન્તથી બીજે પ્રાન્ત એમ સમગ્ર ભારતમાં ફેલાતી ગઈ અને જેણે આજની અભેદ શક્તિ અને આવતી કાલના વિજય માટે તૈયાર કર્યા તેનું તે ખાત-સુહૂર્ત હતું.

પછી તેમને કારાગૃહમાં—મહાન અને ન્યાયનિષ્ઠની શાળામાં—પૂરવામાં આવ્યા. પણ ભારતમાતૃભૂમિના ઉદ્ધારની ઘોષણા કરતા ઈશ્વર પ્રેરિત પેગંબર હોવા સિવાય કંઈપણ ગુન્હો તેની સામે સાબીત થઈ શક્યો નહિ. તેને વર્ષની આખરે છુટા કરવામાં આવ્યા. પણ આ કારાગૃહમાં તેમને એ શિક્ષા મળી કે પોતાના માનવબળથી નહિ ચાલી શકે; પણ તેણે ઈશ્વરીશક્તિ સંપાદન કરવી જોઈએ. પછી દેવોએ આવીને તેમને દર્શન દીધાં અને તેની સાથે વાર્તાલાપ કર્યો. આ સમયથી તે ફક્ત પરમાત્મા ઉપરજ આધાર રાખે છે. આ સમયથી તે પરમાત્માને સર્વત્ર અને બધી વ્યક્તિઓને હિંચભાવથી જોવા લાગ્યા. જ્યારે અદાલતમાં તેની તપાસ ચાલતી હતી ત્યારે તેને અનુભવ થયો કે—કોઈ મનુષ્ય, ન્યાયાધીશ, પહેરેગીર કે બન્દીવાન તેની નજરે નહિ પડતાં, તેમાંના પ્રત્યેકમાં—સૌથી ઉચ્ચ આ નીચમાં—અનન્ત બ્રહ્મની મૂર્તિ કૃષ્ણપરમાત્માનું એકજ સ્વરૂપ તેને દેખાયું.

તેમણે લખવાનું શરૂ રાખ્યું અને ‘કમંથોગિન’ ની

શરૂઆત કરી પણ આથી તેને પોતાના દેશ બંધુઓને સંદેશ આપવો હતો કે-“ આધ્યાત્મિક મુક્તિ પ્રથમ સંપાદન કર્યા વગર ભૌતિક મુક્તિ નજ સંભવે; ” પછી તેણે એકાન્તવાસ લીધો. દ્વાક્ષણ હિન્દમાં પોન્દીચરિ આવ્યા, અને કોઈ ઇશ્વરી સંકેતથી દશ વર્ષ પહેલાં પ્રથમ હું તેને ત્યાં મળ્યો. ત્યાં તેણે યોગસમાધિમાં પ્રવેશ કર્યો હતો, અને તે પાંચ વર્ષ દરમ્યાન રૂઢ થતી ગઈ. જ્યારે આ પાંચ વર્ષ પછી હું તેને ફરી મળ્યો ત્યારે તેણે દિવ્ય પ્રકાશ અને શક્તિ સંપાદન કરી લીધાં હતાં. જે પ્રકાશને લઇને હવે સ્વર્ગમાં, પૃથ્વી ઉપર અગર કોઈ જગત્માં ભેનાથી કંઈ ગુપ્ત નથી રહી શકતું. અને તે શક્તિ વડે દરેક સ્થળે તેની મહદ્ વિચારશક્તિ કોઈ પણ પ્રકારનાં તૃષ્ણા, ઉપાધિ, ત્વરા અને ભીતિ વગર શાશ્વત્ સત્યના ઉદ્દેશ સમજી શકે છે.

ત્યાર પછી બીજાં પાંચ વર્ષ વીતી ગયાં. મારી વિજ્ઞપ્તિથી આ પાંચ વર્ષ દરમ્યાન તેમણે એક માસીક (આર્ય)નાં પાંચ પુસ્તકો બહાર પાડ્યાં છે; તેમાં તત્ત્વજ્ઞાનનું સર્વોત્કૃષ્ટ અને સર્વથી ભવ્ય શિક્ષણ છે, તેમજ મનુષ્યોએ જે માનવ અને દિવ્ય જ્ઞાન સંપાદન કર્યું છે તેનો ભંડાર છે. હવે એ સમય આવી લાગ્યો છે કે જ્યારે પોતાની સમાધિ અને એકાન્તમાં રહ્યા પછી તે ભારતનો ઉદ્ધારક

પ્રગટ રીતે એશિયાનો ગુરુ-જગદ્ગુરુ થશે. કારણ કે જગતના ઉદ્ધારકો અને ગુરુઓને એશિયાએ જ જન્મ આપ્યો છે.

જન સમૂહમાં આજે પહેલીજ વખત હું તેનું નામ જાહેર કરું છું. કારણકે અરેબર, તમારેજ તે પ્રથમ જાણવું જોઈએ. ત્યારે આ નામ હવેથી તમને, તમારા મંડળને, એશિયાના તરૂણ વર્ગને-એશિયાને એક નિશાન, જયનાદ, અને કાર્યક્રમ હો.

કારણકે આ નામ એશિયાને સુક્ત, એકત્ર, અને પુનર્જીવીત સૂચવે છે. ઉજવલ કીર્તિવાળું એશિયા !

પરિશિષ્ટ પહેલું.

‘જાતીય સમાનતા મંડલ’.

મંડલની શરૂઆત—

જે મહાયુદ્ધમાં બધી જાતિઓનાં લોહી રગદોળાયાં તે મહા યુદ્ધને પરિણામે ‘જાતીય સમાનતા મંડલ’નો જન્મ થયો; મોટામાં મોટા ચમરબંધે પણ તેમાં નબળામાં નબળા ની સહાય માગી; ઉગતી અને આથમતી બધી સભ્યતાઓનો તેમાં ખીચડો થયો;—તેમાં બધી પ્રજાઓ એક બીજીનો સામાન્ય વિનાશ કરી રહી હતી, તેથી બધા માણસોને અંદર અંદરના સંહારમાંથી પોતાની સખળ સ્થિરતા સૂળ આવી અને સમજ્યા કે બધાનાં શાશ્વત્ શાન્તિ અને રક્ષણ આપસઆપસના સત્કારમાં—સમાનતામાં રહ્યાં છે.

‘જાતીય સમાનતા મંડલ’નો જન્મ પ્રથમ જાપાનમાં થયો. જ્યારે પારીસમાં ફહેવાતી ‘શાન્તિ સભા’નું સંમેલન થયું ત્યારે પ્રજાની બધી શક્તિઓના પ્રતિનીધિત્વવાળાં જાપાનનાં સાડત્રીશ મહા મંડલો, જગત્ની રીબાતી જાતિઓ માટે તે સભામાં પ્રતિનીધિઓએ ઠરેલી માગણીને અનુમોદન આપવાને એકઠાં થયાં.

આવી રીતે આ મંડલની શરૂઆત થઈ; અને તેના પહેલા સંમેલન વખતે અમ. ટીઆઈચી, જે અમીર

સભાનો સભ્ય છે અને એક વખત તેનો બીજી વખતનો પ્ર-
મુખ હતો, તેના પ્રમુખપણા નીચે મંડલે નીચેનો સંદેશો
મોકલ્યો:—

ટોકીઓ તા, ૧૧ ફેબ્રુઆરી ૧૯૧૯.

‘શાન્તિ સભામાં હમણાં એકત્ર થયેલી મિત્રપ્રજાઓ
‘ પ્રજાસંઘ ’ અને જગતમાં શાશ્વત્ શાન્તિ સ્થાપવાનો
પ્રયત્ન કરી રહી છે.

અમે જાપાનીઓ સંપૂર્ણ સહૃદયતાથી આ પ્રયાસને
આવકાર આપીએ છીએ, અને આતુરતાથી તેની સિદ્ધિની
રાહ જોઈએ છીએ.

પણ આમ છતાં પ્રજાઓના અસ્પરસના વ્યવહારમાં
જે જાતીયભેદભાવવાળું વર્તન હજી આઘ્યાં કરે છે તે સ્વ-
તાંત્રતાના અને સમાનતાના સિદ્ધાંતોની વિરુદ્ધ છે, અને
પ્રજાઓમાં કાયમનું કલહ બીજ રોપે છે;

તેથી જ્યાંસુધી આ ફેરફાર રહિત રહેશે ત્યાં સુધી
‘સભાઓ’ ‘ સંઘો ’ અને ‘ઠરાવો’ એ બધાં રેતી ઉપર
બાંધેલા ઘરના જેવાં હશે અને ખરી શાન્તિની આશા નહિ
રાખી શકાય;

અમે જાપાનનાં ૩૭ મહામંડલોના પ્રતિનિધિઓ જ-
ગતની પ્રજાઓને ન્યાય અને માનવ ભાવના ઉપર શાન્તિ

સ્થાપવાનું સૂચવીએ છીએ. અને આ હેતુથી જાહેર કરીએ છીએ કે—

જાપાની પ્રજા ‘શાન્તિ સભા’ પાસેથી જાતીય લેહલાવ અને અસમાનતાનો કાયમ માટે અંત લાવવા માગે છે.

ઈ. સ. ૧૯૧૬ના માચ મહિનાની ૨૩ મી તારીકે મંડલે તેની બીજી બેઠક વખતે ‘શાન્તિસભાનું’ ખાસ વલણ જાણીને તેના પ્રમુખ ઉપર નીચેનો તાર મોકલવાનું નકી કર્યું—

જાતીય લેહલાવના અસ્તિત્વ ઉપર રચાતા કોઈ પણ પ્રજા સંઘથી જાપાની પ્રજા વિરુદ્ધ છે.....

મંડલના આ બધા પ્રયત્નો છતાં, જાતિઓના પ્રશ્નના સંબંધમાં જાપાની પ્રતિનિધિઓએ દસ્તાવેજની બાબતમાં મૂકેલા સુધારાની શી વહે થઈ એ સારી રીતે જાણીતું છે.

જોકે તે સુધારાને બહુમતિ મળી તોપણ તે સભાના પ્રમુખ ભાઈ વિલ્સને ‘આવા પ્રકારના સુધારાને માન્ય કરવાને એકમતિની જરૂર છે’ એમ ખડાનું કરીને તેની અવગણના કરી.

આ અટકાયત પછી મંડલે પારીસ તરફ ‘શાન્તિ-સભા’ ના સભ્યોને નીચે દર્શાવ્યા પ્રમાણે પ્રચંડ વિરોધ મોકલ્યો:—

અમે જાપાનનાં રાજકીય, ધાર્મિક, છાપાને લગતાં, તેમજ જમીન અને દરિઆઈ લશ્કરોના અધિપતિઓનાં મંડલો વિગેરે કુલ ૩૭ મંડલોના પ્રતિનીધિ તરીકે ઇ. સ. ૧૯૧૯ના એપ્રિલ મહિનાની ૨૪મી તારીખે ટોકીઓ શહે-રમાં જાતીયભેદવાળી વર્તણૂકના સંબંધમાં મળ્યા પછી નીચે પ્રમાણે ઠરાવ પ્રસાર કર્યો છે.:-

‘જાતીય ભેદભાવના અસ્તિત્વ ઉપર રચાયેલા પ્રજા-સંઘમાં ભેદાવા જાપાની પ્રજા નાપાડે છે.

તેમના પ્રયત્નોની નિષ્ફળતાએ તેમના ઠરાવને હતાશ બનાવવાને બદલે તેમાં વધારે બળ રેડ્યું. મંડળે પોતાના બંધારણને સ્થાયિત્વ આપવાનો અને બીજા દેશોમાં તેને ફેલાવવાનો નિર્ણય કર્યો. તેનું એકલપેટાપણું તેની નબ-ળાઈનું મૂળ હતું. એશિઆની અને જગત્ની જાતિઓનું ભેદાણુ તેને બળ આપશે. અને તેની ક્ષતેહ સાબિત કરશે.

તે મંડળના સ્થાપકો-જેના કાર્ય સાથે જાપાનમાં મને બહુ સંબંધ થયો છે— તેની માગણીથી હિંદુસ્તાનમાં હિંદી મિત્રોની સહાયથી ‘જાતીયસમાનતા મંડલ’ ખિલવ-વાને મેં માથે લીધું છે.

મહાલનો સામાન્ય ઉદ્દેશ.

—o—

જાતીઓની વચ્ચે પ્રજાકીય તંત્રનો સિદ્ધાંત જાહેર કરવો; અને હકની સમાનતા અને સમાનતાનો હક પ્રજાની કુદત વ્યક્તિઓનાંજ નહિ, પણ માનવ જાતિઓ અને પ્રજાઓનાં પણ જાહેર કરવાં.

માણસનાં જાતિ અને વર્ણની દરકાર નહિ કરતાં દરેક માણસના માનવ મરતબાને માટે આદર સ્થાપવો—અને તેમ કરીને વધારે આગળ વધેલી અને વધારે પાછળ રહેલી બધી પ્રજાઓની પ્રગતિ કરવી; પહેલીની મગરૂરીને અને બીજીની નમ્રતાને ઉજવલ કરવી; આપસ આપસની સમજુતી અને બંધુતાની ખામીવાળા ખરેખરા જંગલીપણાને ઉત્તતપદે લઈ જવું.

એશિયાને માટે—

એશિયાની પ્રજાઓ અને જાતિઓને શાશ્વત્ સમાધાનીનું અને સામાન્ય લાભોનું સ્થાન આપીને એશિયાના નૈતિક અને આર્થિક ઐક્યની સેવા કરવી.

અંદર અંદરના એશિયાઈ સંબંધોને ખિલવીને એશિયાની પ્રજાઓનાં મહાલો અને મહાસભા રચવાં.

એશિયાની જાતિઓની સ્વતંત્ર ખીલવણીથી જન્મતની ખીજ જાતિઓ સાથેના તેમના અવિરોધી સંબંધોને ઉત્તેજન આપવું.

ભારતને માટે—

માનવ જાતિઓની સમાનતાના વધારે મહાત્મ પ્રશ્ન સાથે ભારતનો ખાસ સવાલ જોડી દઈને સામ્રાજ્યમાં જાતીય સમાનતાના તેના હકો પૂરવાર કરવાને તેને વધારે વિશાળ ક્ષેત્ર આપવું.

ખંધારણ.—

આમંડલની શાખાઓ કેઈ મંડલોના તેમજ છૂટક સભ્યોના જોડાણથી બને છે.

હિંદની શાખાને આર્થિક સહાય દાન, ઉધરાણાં, અને ઐચ્છિક ભેટથી મળેછે.

મંડલને જોડાયેલી સભાઓના પ્રતિનિધિઓ અને સંચાલકોની બનેલી સમિતિથી હિન્દમાં મંડલની વ્યવસ્થા ચાલેછે.

વિસ્તાર અને ચલવલને માટે એક આંતર પ્રજાકીય ખાતું ખિલવવામાં આવે છે, અને દરેક શાખા તેના ખર્ચ માટે પોતાની શક્તિ પ્રમાણે હિસ્સો ભરે છે.

મંડલની જુદી જુદી શાખાઓના જોડાણનું ક્ષેત્ર અને તેઓના કાર્યનો સિદ્ધાંત નીચેના એકસરથી નકી થયાં છે:—

એકરાર.—

જે ઇતિહાસ બધા યુગો અને બધી જાતિઓએ જાણ્યો છે,
જે ઇતિહાસ આપણને બધાને સમયના ઉપકાળ
અને સંધ્યાકાળ આરપાર માનવકુટુંબોની ચડતી પડતી,
અને વારા પ્રમાણે લેવાતી માનવ પ્રગતિની આગેવાની સૂચવી
રહ્યો છે તે ઇતિહાસના પવિત્ર નામમાં.

જે શાસ્ત્ર, પૃથ્વીની બધી સંસ્કૃતિઓની દુહિતા છે,
બધાનો પ્રકાશ છે, અને જે દરેકને તેજસ્વી અને સંસ્કારી
બનાવે છે, તેમજ જે શાસ્ત્ર એમ શીખવે છે કે માનવજાતિઓ
એક બીજામાંથી ઉત્પન્ન થઈ છે— કારણ કે યુગો દરમિયાન
તેણે વિચારોની આપણે અને તેમના લોહીનું જોડાણ કરી
બંધ કર્યું નથી,—તે શાસ્ત્રના પવિત્ર નામમાં ;

જે ધર્મોને બધી જાતિઓ પોતાના સન્તો, પ્રકાશકો
અને નેતાઓ અર્પે છે તે ધર્મોના પવિત્ર નામમાં, તેમજ
તે ધર્મોના નામમાં જે આપણને કહે છે કે:—

“સર્વ ભૂતોમાં જે એક અને અવ્યય છે, તેમજ બધાં
વિભક્તોમાં જે અવિભક્ત છે.”—ભગવદ્ ગીતા. ૧૮-૨૦

“આ જગત્ બધાઓનું પ્રજા સત્તાકે રાજ્ય છે, જેના
નાગરિકો એક અને અદ્વિતીય તત્વના બનેલા છે.”—

એપિકટેટસ કથામૃતો ૧૪-૨૪.

“આપણે દરેક એક બીજાના સહયો છીએ.”—

રોમનો સંદેશ. ૧૨-૪

“આપણે બધા એક બીજામાંથી ઉત્પન્ન થયા છીએ.”

કુરાન.

“આપણે આપણા પાડોશીને આપણા પોતાના જેટલો જ ચાહવો.”

કોન્ફ્યુસીયસ ૧-૪-૫

“આપણે જેમ બીજાઓ આપણી પ્રત્યે વર્તે તેમ ઇચ્છીએ છીએ તેવીજ રીતે આપણે તેમના પ્રત્યે વર્તવું.”

ધર્મપદ ૧૨૯

“પાંચ ખંડો— એક કુટુંબ.”— ચીનનો બૌદ્ધ લેખ.

વ્યક્તિ અને સમષ્ટિ—માનવ જાત જેનો આખો દેહ તેના સહયોમાંના એકને પણ ઇજા થાય તેથી કંપી ઉઠે છે તે માનવ જાતના પવિત્ર નામમાં, તેમના બધાની ઉન્નતિથી અને તેમનાં બધાં ખંધારણોની સ્વતંત્ર ખીલવણીથી પ્રગતિ કરતી માનવજાતના પવિત્ર નામમાં;

માનવ શાન્તિના પવિત્ર નામમાં—કારણ કે અસ્થ-રસના આદર વગર શાન્તિ ન સંભવે;

જે બુદ્ધિ એકથ તરફ દોરી જાય છે તેના પવિત્ર નામમાં અને જે આત્મા પ્રેમથી જીવે છે તેના પવિત્ર નામમાં;

અમે માનવ જાતિઓની વિશ્વવ્યાપક સમાનતા જાહેર કરીએ છીએ અને પ્રતિજ્ઞા ઉપર તેનો એકરાર કરીએ છીએ

પરિશિષ્ટ બીજું.

‘એશિયાનું સ્તોત્ર.’

હવે છઠ્ઠા માસમાં, પ્રજાઓના દેવદૂતને તેઓના પ્રભુ પાસેથી, રીબાતા દેશના નગર તરફ મોકલવામાં આવ્યો;

નવરાજ્યના સૃષ્ટિ એક પુરૂષને વરેલી કુમારિકા તરફ તેને મોકલવામાં આવ્યો, અને તે કુમારિકાનું નામ એશિયા હતું.

તે તેની પાસે આવ્યો અને કહ્યું “તું અત્યંત કૃપા-પાત્ર છો, તારું કુશળ થાઓ ! તું પૃથ્વીના બધા પ્રદેશોમાં પુનિત છો, કારણ કે પ્રભુ તારી સાથે છે.”

પણ જ્યારે તે કુમારિકાએ પ્રજાઓના દેવદૂતને જોયો ત્યારે તે ઘણી મુંઝાઈ ગઈ અને વિચારમાં પડી કે આ અભિનંદન કેવા પ્રકારનું હશે !

દેવદૂતે તેને કહ્યું “એશિયા, મા ડર, કારણ કે તેં ભવિષ્યની કૃપા સંપાદન કરી છે.

ધ્યાન આપ, તુંને ગર્ભ રહેશે, નૂતન આત્માને તું જન્મ આપીશ, અને તેને પ્રજાઓનો ઉદ્ધારક કહીને ઘોષાવીશ.

તે મહાન થશે, અને મહાન પરમાત્માનો અનુજ કહેવાશે.

ભવિષ્ય તેના પિતા—પ્રજાઓના પ્રભુનું રાજ્યાસન તેને અર્પશે.

તે પ્રજાઓના ગૃહપર શાશ્વત્ રાજ્ય લોગવશે, અને તે રાજ્યનો અંત નહિં હોય.”

પણ એશિયાએ દેવદૂતને કહ્યું “હું આ પ્રભાવશાળી પુરૂષને જાણતી નથી, હું શક્તિમાન પ્રભુને જાણતી નથી, તો આ કેમ થશે?”

દેવદૂતે તેને કહ્યું “પ્રભુનું વચન તારા ઉપર ઉતરશે, અને તેનો આત્મા તારામાં આવીર્ણાવ પામશે. તેથી કરીને પણ જે તારામાં જન્મ લેવાનું છે તે દિવ્ય ભવિષ્ય કહેવાશે.

‘મહિમા સ્તોત્ર.’

“ .... અને એશિયાએ કહ્યું—

મારો આત્મા પ્રજાઓના પ્રભુને મહત્તા અર્પે છે.

મારો આત્મા ભવિષ્ય—મારા ઉદ્ધારક ઉપર આનંદ મેળવી રહ્યો છે.

કારણ કે તેણે તેની પરિચારિકાની સાધારણ સ્થિતિ ઉપર કૃપાદષ્ટિ કરી છે અને તેથી બધા યુગો મને પુનિત કહેશે. કારણ કે તે શક્તિમાને મારા પ્રત્યે મહાન કાર્યો બજાવ્યાં છે, અને તેનું નામ પવિત્ર છે.

જેઓ તેનાથી બીડે છે તેમના પ્રત્યે તેની દયા પ્રત્યેક યુગે વર્તે છે.

તેણે પોતાની બાહુશક્તિ બતાવી છે.

તેણે અભિમાની પ્રજાઓને તેઓના હૃદયની કલ્પના-ઓમાંજ વિખેરી નાખી છે.

તેણે બળવાન પ્રજાઓને રાજ્યાસનથી ઉતારી પાડી છે, અને ગરીબ અને નબળીને ઉન્નત બનાવી છે.

તેણે દુઃખી પ્રજાને સારી વસ્તુઓથી સંતોષો છે, અને ધનાઢય પ્રજાઓના હાથ ખાલી કર્યા છે.

પોતાની દયાનો ખ્યાલ લાવીને પોતાના પ્રિય દેશને —અનુચરને તેણે સહાય કરી છે. અને તેની આશિષ—
સર્વદા.....”

‘ દ્વિતીય વિભાગ ’

“ ૩૬ મી રાષ્ટ્રીય મહાસભાના જ્ઞાનસત્રને અંગે
ગુજરાત વિદ્યાપીઠમાં આપેલું વ્યાખ્યાન ”

“महाशय पोलरिशारनो तेमना व्याख्यान वळते
शुजरातना प्रसिद्ध चित्रकार लास रविशंकर रावले
वीधेतो पेन्सिल रकेय.”

નવીન ભારત.

ભાવિ ભારતના પ્રજાજનો!

હું તમારી સાથે એકલી ક્ષયમાં જ વાત કરી શકું એમ છું તેને માટે મ્હને ક્ષમા કરો. જે લોકો વચ્ચે હું રહું છું તેમની ભાષાઓ હું બોલુ તો નહિ હોવાથી સહેજે મ્હારું એકાંત અને મોન વધે છે, અને તેથી ઈશ્વરનો અવાજ સાંભળવાની મ્હને વધારે તક મળે છે.

હિન્દુસ્તાનની ભાષા બોલુ તો નથી એ જ કારણસર હિન્દુસ્તાનના આત્માનો અવાજ હું સાંભળી શકું છું. કોઈપણ સમાજનો આત્મા આપણી સાથે જ્યાં સૂધી ન બોલે ત્યાં સૂધી આપણે તે સમાજના આત્મા સાથે કેમ બોલી શકીએ ?

મ્હને માફ કરો. હું તો ફક્ત એક માનવી છું— ગરીબ માણસ છું. મ્હારે નથી મ્હારો દેશ કે નથી મ્હારું રાષ્ટ્ર. મ્હારું રાષ્ટ્ર હજી જનમ્યું નથી અને મ્હારો દેશ પણ હજી લવિષ્યકાળમાંજ છે.

અને એજ કારણસર હું ભટકેલ ઘઈ ગયો છું, સારી દુનિયાનો રહીશ બન્યો છું. હું બધાં રાષ્ટ્રોમાં ભટકું છું

અને મહારા ભાવિ (અનાગત) દેશ અને ભાવિ રાષ્ટ્રની બધા દેશોમાં ખોજ કરું છું આ ભાવિ રાષ્ટ્ર કેવું હશે ?

ભાવિ રાષ્ટ્રમાં ન હોય સ્વાર્થ કે ન હોય સરહદ, ન હોય મર્યાદા કે ન હોય સંકેય. જ્યાં નથી રૂઢી કે નથી વહેમો, નતી પડદા કે નથી નાતજાત, જ્યાં નથી અન્યજ વર્ગ કે નથી અન્યાયો, એવું તે એક બાહ્યરાષ્ટ્ર છે.

આ દેશમાં ન હોય અજ્ઞાન કે ન હોય ભૂખમરો. ત્યાં મહાત્માઓ નિર્ધન હશે, ત્યાંના મહોટામાં મહોટા શ્રી-મતો નિઃસ્વાર્થી હશે. આ દેશમાં ઇશ્વરની 'સેવા' માટે પૂજારીઓનો જૂદો વર્ગ હોય જ નહિ, કારણકે દરેક જણ ઇશ્વરનો પૂજક અને સેવક હશે.

આજે નવીન વર્ષની શરૂઆતમાં અને નવા યુગના પ્રારંભમાં ઓછુ ઘેરાએલા કોટમાં આવી નવપદ્ધતિ ભારતવર્ષને હું કહેવા આપ્યો છું કે 'થજો તે ભાવિ દેશ ને થજો તે ભાવિ રાષ્ટ્ર.'

“હુનિયાનાં સર્વ રાષ્ટ્રોમાં આત્મવાન રાષ્ટ્ર બની માનવ-જાતને ધાર્મિકતાનો સાચો પાઠ આપવો એ શું તારું પ્રભુનિર્મિત કાર્ય નથી ? એક કાળે તે વિષ્વજ્યોતિનું કામ કર્યું છે. ફરી વિશ્વજ્યોતિ થજો.

“ પણ તેમ થવાને માટે ‘તેવો હું છું’ એવો દાવો ન કર. મનમાં એમ ન માન કે ‘હું’ જ એક આત્મવાન રાષ્ટ્ર છું. કોઈ પણ રાષ્ટ્ર કે વ્યક્તિઓ પોતાને અન્ય કરતાં ઉચ્ચ ગણે છે તે જ ક્ષણે તે ખીજા કરતાં નીચે પડે છે.

“ હૃદયમાં એવી ભાવના ન રાખે કે હું વિશિષ્ટ રાષ્ટ્ર છું; હું દેશાનાં પ્રિય સમાજ છું, કેમકે ઘણાં રાષ્ટ્રો પોતાને વર-રાષ્ટ્ર ગણે છે; પણ જે રાષ્ટ્ર પોતાનો વિચાર જ નથી કરતું, ખીજાની સેવામાં પોતાને ભૂલી જ જાય છે તેજ વર રાષ્ટ્ર હોય છે. ખીજાને ભવિષ્યને દ્વારે લઈ જવા માટે પોતે પોતાના ભૂતકાળના બંધનમાંથી જે પહેલવહેલું મુક્ત થયું હોય તે જ વરરાષ્ટ્ર છે. નવો કલ્પ સરજવા માટે, નવી કલ્પના ધારણ કરવા માટે, પ્રાચીન કલ્પનાઓ, માન્યતાઓ અને રૂઢીઓ જે રાષ્ટ્ર પહેલવહેલું છોડી દે તેજ વરરાષ્ટ્ર. ”

બધાનું શાસ્ત્ર બનવા માટે બધાનું શિષ્ય થવા જે તૈયાર હોય તે જ વરરાષ્ટ્ર, ચૈતન્યધર્મ અને ચૈતન્યમય જીવન ખીજામાં પ્રગટ કરવા સાડ જે રાષ્ટ્ર પહેલવહેલો તેનો સાક્ષાત્કાર કરી લે છે તે જ વરરાષ્ટ્ર.

આત્માને માન્યો એટલે કંઈ આત્મિક જીવન થયું

નહિ. અધ્યાત્મવાદ અને આધ્યાત્મિકતા એ એક જ વસ્તુ નથી.

એવા કેટલાક લોકો પડેલા છે કે તેઓ આત્માને નથી માનતા અને પોતાને જડવાદી કહેવડાવે છે, છતાં તેમનું આખું જીવન આધ્યાત્મિકતાની એક અપૂર્વ કૃતિ હોય છે; ફક્ત તેના ઉપર આધ્યાત્મિકતાના નામની છાપ નથી હોતી, અને ઘણીવાર જેઓ પોતાને અધ્યાત્મવાદી કહેવડાવે છે છે તેવા લોકમાંજ આધ્યાત્મિકતાની અછત હોય છે.

ચૈતન્યમય જીવનનો અર્થ એ નથી કે તેમાં જડ વિષે અજ્ઞાન હોય. ચૈતન્ય કોઈ કાળે જડની ઉપેક્ષા નથી કરતું; ચૈતન્ય તો જડને વ્યવસ્થિત કરે છે, જડને પ્રાણુવાન બનાવે છે, જડને સુંદર કરી દે છે, જડનું આખું સ્વરૂપ જ બદલી નાખે છે.

સાચો જડવાદ તો આત્માનાં અહંકારમાં છે, આકાર ધારણ કરવાથી આવતી મંદતા વિષે આત્માની બેદરકારીમાં છે, વિશ્વવ્યાપી અંધકારને પ્રકાશમય કરવાનું પોતાનું કાર્ય છોડી દેવામાં છે, જડને પ્રાણુવાન કરવાની એની અશક્તિમાં છે.

આત્મિક જીવન એટલે કાંઈ આત્મિક સંપ્રદાયના બાહ્ય વિધિઓ વિષેનો આગ્રહ નથી. આત્મા નામરૂપને

વળગી રહેતો જ નથી, આત્મા તેમને હંમેશાં નવાં નવાં જ બનાવી દે છે. બાહ્ય સ્વરૂપ, એવાં સૂત્રો અને વિધિઓ વિષેની પુરાણ પ્રિયતા ન છોડવાનો આગ્રહ, પ્રાચીન ગ્રન્થો અને સંસ્કારો વિષેના વહેમો, નિશ્ચલતા એટલે કે ફિક્કાલનું બંધન, આત્માની નિશ્ચેષ્ટતા, પુરુષાર્થનો અભાવ, નિત્યનૂતન થવાની તેની અનિચ્છા, એ જ છે સાચો જડવાદ. સાચો જડવાદ પ્રથમ તો ધર્મમાંજ, જીવનમાં જ પ્રગટે છે.

હે હિંદભૂમિ : હે આત્મવાન રાષ્ટ્ર ! આંતરિકજડ-ઉપર વિજય મેળવી, ભૂતકાળને માટે મારી શીટી ભવિષ્યમાં જન્મ લેવો એજ તારો આદેશ છે; કેમકે વ્યક્તિની પેઠે રાષ્ટ્રોને પણ નવો જન્મ લેવા સારૂ મરવું તો જોઈએ જ. નૂતન બાલક થવું હોય તો જાનું કલેવર છોડી દેવું જ જોઈએ.

સૂર્યનો અસ્ત થયો તે જ દિશા નિહાળતા અધારામાં બેસીને ‘આસીત્પુરા પ્રકાશોઽન્ન’નો બપો કરનાર રાષ્ટ્રની દુઃશા જ થશે.

ઘરડા ડોસાની પેઠે ખોવાએલો ભૂતકાળ શોધવા ભટકનાર રાષ્ટ્રને ધિક્કાર છે; તે ન જાણે જીવનાની કળા, ન જાણે મરવાની કળા કે ન જાણે નવજન્મ પ્રાપ્ત કરવાની કળા.

હે આત્માની પ્રજા ! આગળ જો, ભવિષ્ય તરફ જો.

સર્વસ્વનો ત્યાગ કર, જેથી તને મળે,—શું ? જે ખીજા પાસે છે તે ? ના ના. જે હજી કોઈને મળ્યું નથી અને જે તારેજ બધાને આપવું છે તે.

દુનિયાના અત્યન્ત પ્રાચીનમાં પ્રાચીન રાષ્ટ્રોમાંનું તું એક છે. મહાન અને ઉજ્જવળ ભૂતકાળ હોવા છતાં તેના ખંડેરો નીચે દબાઈ કેમ ન રહેવું એ દુનિયાનાં રાષ્ટ્રોને બતાવી આપવું એ શું તારું કાર્ય, તારો આદેશ નથી ?

સૈકાઓ થયાં તારો આત્મા અહીંનાં બંધન તોડી છૂલોકમાંથી ઉપરનાલોકમાં ભવિષ્યની ખીનાઓ—ભવિષ્યનું જીવન શોધવા ગયેલો છે. આજે એ જ આત્મા પોતાનું અપ્રાપ્ય ઉચ્ચસ્થાન છોડી નીચે મનુષ્યલોકમાં તેમનાં શહેરો તેમનાં રાષ્ટ્રો અને તેમનાં મંદિરોમાં વિજયી જીવનના નવા નવા આકારો અને પ્રકારો સરજવાને શુંશું કરી શકે તે દુનિયાને બતાવી આપવું એ શું તારું કાર્ય—તારો આદેશ નથી ?

એક વખત ગુલામ થયેલા, પણ હવે પછી ભવિષ્યમાં કોઈ કાળે ગુલામ ન થનાર હે ભારતવર્ષ ! સંપૂર્ણ નવીનતા ધારણ કરી, અંતરનું પરિવર્તન કરી, ભૂતકાળનાં બંધનોને ભેદી અને આંતરિક સ્વાતંત્ર્ય પ્રાપ્ત કરીને બાહ્ય

શંખલાઓ-બાહ્ય બંધનો રાષ્ટ્ર કેવી રીતે ફેંકી દઈ શકે છે અને રાષ્ટ્ર કેવી રીતે ઉભું થઈ શકે છે એ દુનિયાનાં રાષ્ટ્રોને બતાવી આપવું એ શું તારૂં કાર્ય—તારો આદેશ નથી ?

અનેક રાષ્ટ્રોના સંઘથી બનેલા વિવિધ વિભિન્ન ભારત-વર્ષ ! તારૂં કાર્ય, તારો સવાલ, તારી સમસ્યા દુનિયામાં સૌથી કઠિન અતે જટિલ છે. ભિન્ન ભિન્ન ભાષાઓ અને ભિન્ન ભિન્ન ધર્મોને સંપ્રદાયો હોવા છતાં તલવારના ન્યાયથી નહિ પણ પ્રેમના ન્યાયથી, રાષ્ટ્ર કેવી રીતે એક હોઈ શકે છે અને જોરનું નહિ પણ પ્રેમનું સામ્રાજ્ય સ્થાપન કરી શકે છે, એ દુનિયાને બતાવવું એ શું તારૂં કાર્ય—તારો આદેશ નથી ?

અનેક ધર્મો, તેમના પરસ્પર વિરોધો મતમતાન્તરો અને કળ્યાણોર સંપ્રદાયો, સઘળાનો સ્વાહ્મકાર કરનાર અને સઘળાના સર્વોપરિ એવા પ્રત્યક્ષ અનન્તની શ્રેષ્ઠ સેવામાં કેવી રીતે એક થઈ શકે છે, એકત્ર રહી શકે છે એ દુનિયાને બતાવી આપવું એ શું તારૂં કાર્ય નથી ?

દુનિયાની પ્રજાઓમાં તું અત્યંત વિસ્તીર્ણ અને વિસ્તારી છે. પોતે પૂરાઈ રહીને, લોઠાના સળીયામાં પોતે ઠેક

થઈને નહિ, પણ બધાં બંધનો તોડી નાખીને, સાંને માટે પોતાનાં દ્વાર મોકળાં મેલી, સઘળાઓનો સાથ સ્વીકારી, શાન્તિ, આનન્દ અને સંતોષમાં રહેનાર એવું મનુષ્ય જાતિનું એક આદર્શ કુટુંબ બનવામાં જ રાષ્ટ્રની મહત્તા છે, એ દુનિયાંને બતાવી આપવું એ શું તારો આદેશ નથી ?

તેથી, હે આત્મવાન પ્રજા ! જાગૃત થા, ઉભી થા ! તારી જન્મોત્તરી જે આજે વીંટળાયેલી પડી છે તે ઉકેલ અને જો. ઉગતી ઉષા સાથે ઉઠ અને ઉડવા માંડ. પ્રેમ અને શ્રદ્ધાની બે પાંખ પસારી ભર આકાશમાં વિહર.

શ્રદ્ધા વડે ભવિષ્ય જોડે સંધિ કર અને પ્રેમ વડે દુનિયાંની સર્વ પ્રજાઓ સાથે સંકલિત થા.

પ્રેમ તારી અંદર ભવિષ્યને પેદા કરે, જેથી ભવિષ્ય સર્વની અંદર પ્રેમ પેદા કરે.

ઉઠ ઉઠ, સ્વતંત્ર થવા નહિ, મહાન્ થવા. કેમકે સ્વતંત્રતા મહત્તાની પાછળ પાછળ આલ્લનારી છે, જેમ સૂર્યની પાછળ તેની પ્રભા. મહાન્ થા, કે જેથી તું સ્વતંત્ર પણ થાય.

કેટલાકનો આદર્શ એટલો જ હોય છે કે તારે સ્વતંત્ર થવું અને દુનિયામાં બીજા રાષ્ટ્રોની પેઠે સ્ટોક એન્ડ

કચ્છેન્જ અને પાર્લામેન્ટથી સુશોભિત બનવું પણ સ્ટોક એ-
કચ્છેન્જમાં તારો આત્મા વેચાઈ જશે અને પાર્લામેન્ટના વૃથા
બકવાદમાં તારો આત્મા ઉડી જશે. કેટલાકની મહત્ત્વાકાંક્ષા
એટલી જ છે કે તારે યુરોપીય રાષ્ટ્રોની નકલ બની જવું
અને પછી તારે યુરોપ પાસેથી તેની જીના પુરાણી મૂર્તિ-
ઓ લઈ આવવી અને તારા જીના પુરાણા દેવો તેને ઢંઢં દેવા.

પણ તારા ચૈત્ન્યનો વિચાર જુદો જ છે. તે તને એક
દેવી રાષ્ટ્ર બનાવવા માગેછે. તે દેવી રાષ્ટ્રમાં મુત્સદ્દીઓને
સ્થાને મહાત્માઓ હશે, ધનવનોને સ્થાને ઋષિઓ હશે.
તે ધર્મરાજ્યમાં મધ્યવર્તી મંત્રીમંડળ તરીકે મહાત્માઓનું
મંડળ હશે, તેની ઉપર મનુષ્ય કોટિનું મંડળ હશે. અને
તેનીયે ઉપર ભગવાનની મૂર્તિ, સર્વ પ્રજાઓના સ્વામી
રાજ રાજેશ્વરનું સિંહાસન રાજતું હશે.

હે ભારતવર્ષ ! આજે બીજાઓ છે તેમ તારે થવાનું
નથી. આજે જે સ્થિતિમાં તું છે તેમ પણ તારે રહેવાનું
નથી. પણ તું તારી હૃદયવૃત્તિએ કરેલું પાપ અંદરથી જ
ઘોઈ નાખજે. આ પાપ હજી તે અરધું જ જોએલું છે
અને અરધું જ કમુલ કરેલું છે.

કેમકે અત્યાર સુધી એમ જ કહેવાય છે કે અસ્પૃ-
શ્યતા અમારું રાષ્ટ્રીય પાપ છે. પણ હું તને કહું છું: હરેક

લેઈ પાપ છે. અશ્વપૃથ્વતા એ જેનું પરિણામ અને દોષક છે એવી જ્ઞાતિલેઈ પાછળ રહેલી હાલની વૃત્તિ એજ રાષ્ટ્રીય પાપ છે.

તેથી તારો આ પાપ ધોઈ કાઢયે જ છુટકો. તારે બન્ધુતા અને એકતા પાછી લાવવી પડશે, પ્રેમ અને વ્યવસ્થાનું સંગીત ફરી પાછું દાખલ કરવું પડશે. ત્યારે જ તું તેનો દૂત થઈ શકશે; ત્યારે જ સૌની દૃષ્ટિએ તું પ્રેમળ સંદેશવાહક બની જઈશ. કેમકે વીતી ગયેલા યુગોમાં તેમજ બલિષ્ઠ્યમાં આવનારા યુગોમાં તારો દેવી સંદેશ એકજ છે; અને તે છે પ્રેમ.

તેથી હે હિન્દ, હે આત્મવાન્ પ્રજા ! હવે તારે સ્વતંત્ર થવું હોય તો તે સ્વાર્થથી નહિ; તારી સ્વતંત્રતા દ્વેષ-રહિત હોવી જોઈએ, તો જ તું પ્રેમ કરી શકશે.

તારે સ્વતંત્ર થવું હોય તો તે ભાગ્યવિધાતાએ જેમનો સાથે તારીગાંઠ બાંધી છે તેમનાથી વિખૂટા થવા માટે નહિ, પણ સામર્થ્યના બંધન કરતાં વધારે સમર્થ એવા પ્રેમબંધનથી તેમની સાથે બંધાઈ રહેવા માટેજ.

વિરોધ કરવા માટે નહિ; પૂર્વ અને પશ્ચિમ વચ્ચેનું અન્તર વધારવા માટે નહિ; પરન્તુ તેમને સમિપ લાવવા માટે, તેમને એકબીજાના હોસ્ત બનાવવા માટે. પશ્ચિમના

એક જ રાષ્ટ્ર સાથે જોડાઈ જઈને નહિ, પણ સઘળાં રાષ્ટ્રો સાથે સંબંધ બાંધી—સ્વેચ્છાએ સંબંધ બાંધીને એકત્ર કરવાને માટે જ.

તારે સ્વતંત્ર થવું હોય, જો તારે કોઈ એકને તાબે રહેવું ન હોય તો તેનો ઉદ્દેશ એટલો જ હોય કે બધાની જ સેવા તું કરી શકે, બધાને તું અર્પણ થઈ શકે. એકલી આખા પશ્ચિમનીજ દોસ્તી નહિ પણ સમસ્ત પૂર્વની પણ દોસ્તી માટે તારે તારી પોતાની સીમા ઓળંગીને બહાર જવાનું છે. પણ તે પોતે ગુલામ બની પોતાના બાંધને ગુલામ બનાવવા માટે લડાઈનો સાજ સજીને નહિ, પણ જેઓ સ્વતંત્ર થવા માગે છે તેમના મિત્ર અને મદદગાર તરીકે.

તારે સ્વતંત્ર થવું છે તે કોઈ કાળે કે કોઈ સ્થળે મૃત્યુનું હથિયાર થવા માટે નહિ પણ પ્રેમના ફિરસ્તા થવા માટે; આત્મનો આદેશ આ દુનિયામાં પૂરો કરવા માટે, સફળ કરવા માટે.

ધ્યાન દઈને સાંભળજે અને દુનિયાનું દુઃખ જોઈ અશ્રુ ઢાળજે. મહાન્ અંધકુપમાંથી નીકળતા મહા દુઃખની આ દુનિયાં બનેલી છે. તે દુખિયાંને દિલાસો દેવાનો છે. આ દુનિયાં મહાન અન્ધકારની, મહાન્ તામસની બનેલી છે; તેને પ્રકાશિત કરવાની છે. તલાતલનાં મહાન્ કોપ અને

કટુતાની આ દુનિયાં બનેલી છે; તેમનું સાન્ત્વન કરવાનું છે—તેમની શાન્તિ કરવાની છે. જીવોનાં દુઃખોની જ આ દુનિયાં બનેલી છે. નીચેથી આવનાર ઉપરથી ઉતારનારને મળી શકે એવું આ દુનિયાં એક સંકેતસ્થાન છે અને નીચેનો અન્ધકાર જેટલો ઊંડો, નીચેનું દુઃખ જેટલું ગંભીર, નીચેનો અત્યાચાર જેટલો ઘોર, તેટલા જ પ્રમાણમાં ઉપરથી અવતરતો પ્રેમ ઈશ્વરી. આમ જ સંસાર આવો જૂગ જૂગ ચાલતો છે. કેમકે જેમ જેમ યુગો કૃષ્ણ અને ભીષણ થતા જાય છે તેમ તેમ તેમને માટેના અવતારો પણ તેટલાજ તેજસ્વી અને કર્ષણ હોય છે.

આજે આ કલિયુગમાં પાતાલમાંથી એક પ્રચંડ અસુર પ્રકટયો છે. અત્યાર સુધી નહિ અવતરેલા એવા પરમ પ્રેમનું આગમન દુનિયાંને જાહેરં કર. હે હિન્દ ! તેની દ્વિતી તારો પોતાનો ઉદ્ધાર કરી લે અને જીવ લોકનો અને રાષ્ટ્રનો ઉદ્ધાર કર !

પૌલરિશાર

૨

સ્વેચ્છાથી જ બહિષ્કૃત થયેલા, ખાનદાન ક્રાન્સના ઓ ચિન્તનશિલ અતિથિ ! અમારાં તને વન્દન હો ! મૌન અને વાચા બન્નેનો તારા ઉપર આશીર્વાદ છે. તારા પોતાના રાષ્ટ્રોનો તને સારો પરિચય છે, તેથીજ તું દુનિયાનાં રાષ્ટ્રોને સમજી શકે છે. ક્રાન્સનો ભૂતકાલ, યુરોપની તપશ્ચર્યા, પશ્ચિમનો આકાંક્ષા તારી અંદર જાગૃત છે; તેથીજ ભવિષ્યને તું પ્રત્યક્ષ કરી શકે છે. પણ યાદ રાખજે કે ભવિષ્યને પણ અનેક અંગો છે. જેણે સંપૂર્ણ ભૂત જોયું હોય તે જ વખતે સંપૂર્ણ ભવિષ્યની જાંખી કરી શકે. સનાતન અનન્તતાના વિસ્તારમાં ભૂત તથા ભવિષ્ય સરખા જીવન્ત છે —સરખા જ વર્તમાન છે.

તું કેવું હિન્દુસ્તાન માગે છે તે અમે જાણ્યું. તારી પુણ્ય અભિલાષાને માટે તારું અભિનન્દન કરીએ છીએ, તને વન્દીએ છીએ. અમે નથી માનતા કે અમે વરરાષ્ટ્ર છીએ. પણ અમારા સ્વદેશી ધર્મ પ્રમાણે અમે અમારા જ પ્રકાશથી પ્રકાશિત થવા માગીએ છીએ. લેદની ભીંતો અમે નથી ચાહતા. અમારો પ્રકાશ પ્રકાશ હોવાથી દુનિયામાં સર્વત્ર ફેલાશે. દરેક પ્રજા પાસે તેનો પોતાનો પ્રકાશ હોય છે જ. જ્યાં જ્યાંથી પ્રકાશ આવતો હોય તે બધાને

અમારે ત્યાંનું આમંત્રણ છે. ઇશ્વરી પ્રકાશ તો એકરૂપ જ હોય પણ પ્રજા પ્રજાનો પ્રકાશ તો ભિન્નવર્ણી હોય છે, એ ઇશ્વરી યોજનાની સુંદરતા છે, એમાં જ કાવ્ય છે.

અમે કોઈને નથી વખોડતા કે નથી વખાણતા સૃષ્ટિ જડ-ચેતનની જ બનેલી છે. પ્રકૃતિ સત્-અસત્-આત્મક છે એમ જ અમે શીખ્યા છીએ. જ્યાં સુધી જીવદશા છે ત્યાં સુધી બન્નેનું કામ પડવાનું જ. જડની પૂજા કરવી એને અમે જડવાદ કહીએ છીએ. યુરોપમાં બધે જ જડવાદ છે એમ અમે નથી કહેવા માગતા. પરંતુ યુરોપ પાસેથી અમે એકલો જડવાદ જ શીખી શક્યા એનું જ અમને માફ લાગે છે. પણ અમારી અંદર અમારો પોતાનો જડવાદ ન હોત તો તો અમે પડત જ નહિ. માટે વાંકતો અમે અમારો જ કાઢીએ છીએ. અમે જડને વશ તો ક્યારના થયા હતા. યુરોપ પાસેથી અમે તે જડની પૂજા કરતાં શીખ્યા, અધઃપાતને જ ઉન્નતિ માની બેઠા; એથી અમારું દિલ દુખાય છે.

આત્મા એટલે નિત્યનૂતનતા એ અમે જાણીએ છીએ. જે નિત્યનૂતન નથી થતું તેને જ મરવું પડે છે. જન્મમરણ જેટલું સત્ય છે તેટલું જ સનાતન જીવન પણ સત્ય છે. ઘાસ તથા વનસ્પતિ ઋતુએ ઋતુએ મરે છે અને ઋ-

તુએ ઋતુએ સજીવન થાય છે. એ એમનો જીવનધર્મ. વડપીંપળાનો જીવન ધર્મ જુદો છે. કેઈ પણ રાષ્ટ્ર આ-લ્યાવસ્થામાં ભવિષ્ય તરફ જ જુએ, યૌવન દશામાં વર્ત-માનમાં જ ગિરફતાર રહે અને વાર્ધક્યમાં ભૂતકાળ તરફ અશ્રુભીની દ્રષ્ટિ નાંખે; પણ જે રાષ્ટ્રને સનાતન થવું છે તે તો ત્રિકાળદર્શી જ હોય. તેની અંદર યૌવનનો ઉત્સાહ ભલે ન હોય, પણ તેની અંદર ગાંભીર્ય તો પૂરેપૂરું હોય, તેનો સ્વભાવ ધીરોદ્ધત્તહોય.

ખરું છે કે અમારી સમસ્યા કઠિનમાં કઠિન છે. વિરોધી ધર્મ અને કળ્યાણોર પંથોનું પ્રેમધર્મથી સંમીલન કરવાનું કામ અમારે માથે રહેલું છે એ અમારો ખાસ આ દેશ છે, એ અમારૂં ખાસ કાર્ય છે. દુનિયાના ભાગ્યવિધાતાએ એને માટેજ અમને એક ખાસ મંત્ર અર્પેલો છે. તેને અમે 'સ્વદેશી'ને નામે ઓળખીએ છીએ. વર્ણવ્યવસ્થા એ તેનુંજ એક અંગ છે. જગત્માં જે એકતાનો દોર ન ચડાવવો હોય જગત્માં જે વિવિધતામાં રહેતું એકત્ય જાળવવું હોય, સમ સ્વરતું જે સંગીત જાળવવું હોય, સમ વર્ણનો જે એક સંઘ બનાવવો હોય, તો સ્વધર્મમુલક વર્ણવ્યવસ્થા એજ તેનો ઉપાય છે. વર્ણવ્યવસ્થા એ ભારતવર્ષની ખાસીયત છે. તેને છોડી દઇએ તો અમારા આદેશથી એવફા ઠરીએ, ઈશ્વરની યોજનાને નિષ્ફળ કરીએ.

હા, એ વાત સાચી છે કે વર્ણવ્યવસ્થા—ધર્મની ધન્દેલી વર્ણવ્યવસ્થા અમે અખત્યાર કરી શક્યા નથી; પ્રેમધર્મ અમારી અંદર પૂર્ણ કળાયે પ્રગટયો નથી. તેથીજ વ્યવસ્થામાં વિદ્વષ આવ્યો, વિવિધતામાં વિરખલિતતા આવી, એકતા તૂટી ગઈ અને અમે સંકુચિત બન્યા.

વિવિધતામાં એકય એ ઈશ્વરી સંદેશ છે. અમે એકયને ભૂલ્યા, તમે વિવિધતાને સાશંક દૃષ્ટિએ જૂઓ છો. આપણે બન્ને ભૂલતા નથી ?

આજે વર્ણવ્યવસ્થામાં તિરસ્કાર છે, દ્વેષ છે, દંભ છે, અહંકાર છે, અને તેનું ચિહ્ન—તેનુંજ પરિણામ અમારામાં પેસી ગયેલી અસ્પૃશ્યતા છે. જ્યારે અમે અસ્પૃશ્યતાને કાઢવાની વાત કરી કહ્યા છીએ, ત્યારે સમજાજો કે તિરસ્કાર માત્રને અમે કાઢી નાખવા માગીએ છીએ, દ્વેષને કાઢી નાખવા માગીએ છીએ, દંભ અહંકારને બાળી નાખવા માગીએ છીએ. દુનિયામાં શ્રેષ્ઠ-કનિષ્ઠનો ભેદ તો રહેવાનો જ, પણ શ્રેષ્ઠ-કનિષ્ઠની ભાવના ન રહેવી જોઈએ. જ્યાં નમ્રતા છે ત્યાંજ પાવિત્ર્ય વસે છે એ અમારે જાણવું રહ્યું છે. વર્ણુભેદ કાઢી નાંખશું તો ધર્મભેદ કેવી રીતે સાંખી શકીશું ? દયાધર્મને પછી ક્યાં સ્થાન ? સ્વધર્મનો પછી શો અર્થ ?

જ્યાં આદર્શનો ભેદ હોય ત્યાં ઉચ્ચ-નીચ ભેદ રહી

ન શકે. પણ જ્યાં આદર્શ-શિખર એક હોય અને તેનો પન્થ ઓછોવત્તો આક્રમેલો હોય ત્યાં ઉચ્ચ નીચ સ્થિતિ તો હોયજ. પણ તેને લીધે અહંતા કે દીનતા પેદા થવી ન જોઈયે. શું ગુરુશિષ્ય વચ્ચે ઉચ્ચ નીચ ભાવ નથી? શું પાપી અને પુણ્યવાન એકજ ભૂમિકા ઉપર છે? જ્યાં પ્રેમ છે ત્યાં સમતાનો ખ્યાલજ ન આવે, કેમકે પ્રેમ વિષમતા વિષે આંધળો છે.

જેમ અમે ઘરમાં અરપૃથ્યતા દાખલ કરી તેમ બાહ્ય જગત સાથે પણ અમે અરપૃથ્ય રહ્યા, એ અમારું પાપ ખરૂં. સમુદ્રયાત્રા કરીને, દેશદેશાન્તર સાથે વેપાર ચલાવીને અમે તે પાપ ન ધોઈ શકીએ. પણ દેશદેશાન્તરનો પ્રકાશ સ્વીકારવા સાડ અમારાં બારીબારણાં પુલ્કાં મૂકી તારા જેવા દેશદેશાન્તરના સજ્જનોને અમારા હૃદયમાં સ્થાન આપીને, દુનિયાંનાં દુઃખથી દુઃખી થઈ, દુનીયાંની સેવા સાડ સ્વતંત્ર થઈને અમે તે પાપનું પ્રાયશ્ચિત કરી શકીએ.

હે ખુદાપરસ્ત અતિથિ ! તને વન્દન કરીએ છીએ. અમારી સંકુચિતતા દૂર કરવાની અમને તક મળે એટલા માટે અમારું આતિથ્ય સ્વીકાર, તારા હૃદયના ભાવ પ્રકટ

કર, અમારા હૃદયના ભાવો સમજી લે અને અમને અમારા માર્ગે પ્રયાણ કરવામાં મદદ કર. પોતાનો માર્ગ પોતાની મેળે નક્કો કરી શકીએ એટલા અમે સ્વાશ્રયી છીએ, પણ તારા સરખાંની મદદ ન લઈએ એવા અહંકારી નથી.

ભારતીય.

